

25276

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖZSAYGI VE
DENETİM ODAĞINI ETKİLEYEN
BAZI DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ

ÇOCUK SAĞLIĞI VE EĞİTİMİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

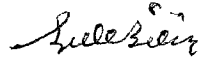
AYŞE CERİT-AKSOY

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF.DR.DUYAN MAĞDEN

Ankara-1992

E.İ. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DOKTORA TEZ SAVUNMA JÜRİSİ

PROF.DR.ŞULE BİLİR

BAŞKAN

PROF.DR.DUYAN MAĞDEN

DANIŞMAN ÜYE

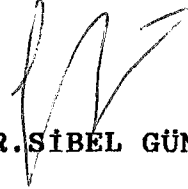
PROF.DR.SUNA BAYKAN

ÜYE

DOÇ.DR.NERGİS GÜVEN

ÜYE

DOÇ.DR.SİBEL GÜNEYSU

ÜYE

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ.....	1
-Kişilik	2
-Benlik Kavramı.....	3
-Özsaygı Tanımı.....	5
-Yüksek-Düşük Özsaygı Gelişimi.....	5
-Özsaygı Gelişimini Etkileyen Etkenler.....	7
-Denetim Odağı.....	10
-İçten-Dıştan Denetimin Gelişimi.....	11
-Denetim Odağını Etkileyen Etkenler.....	13
-Özsaygı-Denetim Odağı Etkileşimi.....	15
-Konu ile ilgili Çalışmalar.....	17
-Araştırmanın Amacı.....	30
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAÇLARI	33
-Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	33
-Veri Toplama Araçları.....	34
-Veri Toplama İşlemi.....	40
-Verilerin Analizi.....	40
BULGULAR	42
-Örneklem Grubu Öğrenciler ile ilgili Genel Bilgiler.....	43
-Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile ilgili Analizler....	61
-Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile ilgili Analizler.....	69
-Öğrencilerin Özsaygı ve Denetim Odağı Gelişimlerine Ait Korelasyon Sonucu.....	78

	<u>Sayfa</u>
TARTIşMA	79
SONUÇ	98
ÖNERİLER	101
ÖZET	105
İNGİLİZCE ÖZET.....	108
KAYNAKLAR	111
EKLER	

T A B L O L A R I N D İ Z İ N İ

Tablo	Sayfa
1. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları.....	34
2. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Yaşlarına göre Dağılımları	43
3. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları	44
4. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları.....	45
5. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Yaşamlarının Uzun Sürelerinin Geçtiği Yerleşim Birimine Göre Dağılımları.....	46
6. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	47
7. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	48
8. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar	49
9. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Yaşlarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar	51
10. Farklı Sosyo-Ekonomik düzeydeki Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar	53

Tablo	Sayfa
11. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar.....	55
12. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar.....	57
13. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar.....	59
14. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	61
15. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Yaşlarına Göre Dağılımları	62
16. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları	63
17. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları	64
18. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Annelerinin Öğrenim Durumlarına göre Dağılımları	65
19. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Babalarının Öğrenim Durumlarına göre Dağılımları	66

Tablo	Sayfa
20. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları	67
21. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Denetim Odağı Gelişimlerine Göre Dağılımları.....	68
22. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	69
23. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Yaşlarına Göre Dağılımları.....	70
24. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları.....	71
25. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları	72
26. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	73
27. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	74
28. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları	75
29. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Cinsiyetin Özsaygı Toplam Puanı Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi	76
30. Sosyo-Ekonomik düzey ile Cinsiyetin Denetim Odağı Toplam Puanı Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi.....	77

Tablo	<u>Sayfa</u>
31. Örnekleme Alınan Öğrencilerin Özsaygı ve Denetim Odağı Gelişimlerine Ait Korelasyon Sonucu	78

Ş E K İ L L E R İ N D İ Z İ N İ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
1. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları	49a
2. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Yaşlarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.....	51a
3. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan ortalamaları.....	53a
4. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.....	55a
5. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.....	57a
6. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.....	59a

G İ R İ Ő

İnsan yaşamı doğumdan itibaren, birbiriyle ilişkili dönemler içinde gelişmektedir. Bu gelişim dönemlerinin kendine özgü özellikleri olup, kendinden bir önceki ve bir sonraki dönemlerden etkilenirler. Gelişim dönemleri içinde, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ergenlik döneminde birey, gelişimi gereği biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden ani değişimlere uğramaktadır. Bunun yanı sıra, iç ve dış engellerin ortaya çıkması nedeni ile zor ve problemlili bir yaşam dönemi olmaktadır. Bu geçiş döneminin başarılı olması, ergen adayının bu döneme iyi hazırlanmış olmasına bağlıdır.

Çeşitli toplumlarda, ergenlik döneminin anlam ve içeriğinin farklılık göstermesi nedeniyle, ergeni yaşadığı toplumla bağıntılı olarak düşünmek gerekir. Kişiliğın boyutları olan özsaygı ve denetim odağının oluşması toplumsal etmenlere bağlanmaktadır. Toplumdaki değişme süreci içinde yetişen ergenler, farklı kişilikler geliştirmektedirler. Çünkü bu değişikliklerin aile ve toplum tarafından, ergenlere aktarılması birbirinden farklılık göstermektedir.

Kişiliğın yaşamın ilk yıllarında biçimlenmeye başladığı dikkate alınarak, bireyin aile ortamına katıldığı doğumundan itibaren, tutarlı, dengeli, sevgi ve saygı gösterilerek eğitildiği bir aile ortamı, ilerideki davranışlarının ve kişiliğının sağlam temellerinin oluşturulmasında, önemli bir

etkendir. Bu nedenle ergenlerle yakınlığı ve ilgisi olan herkesin, ergenin kişiliğinin gelişiminde yapabileceği tüm yardımlarda, bu döneme ait bilgi, beceri ve hoşgörüyü sahip olması gerekmektedir.

Kişilik

Günümüzde otoriteler kişiliği kendi disiplin alanlarına göre tanımlamaktadırlar. Kişilik kavramından bir insanı, nesnel ve öznel yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümü anlaşılmaktadır (1).

Psikoanalitik kuramın öncüsü Sigmund Freud, kişiliğin temel karakter yapısında, bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini belirten ilk kuramcıdır (2).

Kişiliğin gelişmesi doğumdan itibaren başlayan ve çeşitli aşamaları içeren bir süreçtir. Kişiliğin çekirdekleri yaşamın ilk yıllarında oluşmaktadır. Ancak kişiliğin gelişmesi ve son biçimini alması ergenlik ve delikanlılık çağının sonuna dek sürmektedir. 0-5 yaşları arasında anne-babamızdan ve çevremizdeki diğer bireylerden gelen etkiler kişiliğin ilk yapı taşlarını oluşturmaktadır. Ebeveynin çocuğu ile kurduğu sevgi ve güvene dayalı yakınlık ve onu yetiştirme tarzı ile çocuğun geliştireceği kişilik yapısı arasında doğrudan bir ilişki

vardır. Bireyin ileride gerek içinde yaşadığı toplumla çatışmadan, gerek kendi kendisiyle iç çatışmasına düşmeden sağlıklı bir otonomi duygusuna sahip olabilmesi için ilk koşul, bebeklikte temelleri atılan sağlıklı bir güven duygusunun gelişmiş olmasıdır (3-5).

Yaşamın en kritik dönemi olan ergenlik, kişiliğin daha belirginleştiği bir dönemdir. Ergen bu dönemde fiziksel, duygusal ve sosyal açılardan hızlı ve önemli değişimlere uğramaktadır. İçinde bulunduğu ailede, çevrede, toplumda amacını, beklentisini, duygularını, inançlarını, tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışmaktadır. Ergene, ailesine ve çevresine, bu zor dönemde yardımcı olacak hizmetlerin düzenlenmesi çağdaş toplumların üstlendiği bir görevdir (6-8).

Benlik Kavramı

Bütün insanlarda, öznel nitelikli "ben" ile, nesnel nitelikli öğelerden oluşan benlik vardır. Bu nitelikler çocukluktan başlayarak, bireyin diğer bireylerle olan ilişkileri içinde gelişmektedir. Benlik bireyin, kendisini başkalarının davranışlarının hedefi ve diğerlerini kendi davranışlarının hedefi olarak görmesiyle oluşmaktadır. Bununla birlikte benlik kişinin zekâsı, bedeninin sınırları, değerleri, yetenekleri ve potansiyel yapısı olarak tanımlamaktadır (9-11).

Benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresi ile olan yaşantılarını algılayış biçimlerine göre oluşan dinamik bir süreçtir. Yaşantılarını algılayış biçimi, diğer insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul edilme gereksiniminden önemli ölçüde etkilenmektedir. Özellikle, kendisine yakın olan kişilerin tutumu onun için çok önem taşımaktadır. Birey kendisini hoşnut eden ya da düş kırıklığına uğratan çeşitli yaşantılar sonucunda, kendine değer verme duygusu geliştirmektedir. Bu duygu öğrenilerek geliştirilmektedir (2).

Ergenlik dönemi, benlik kavramının öne geçtiği bir çağdır. Ergen kendi düşünce ve sezgilerini değerlendirmeye başlamaktadır. Bu dönemde fiziksel gelişimler, değişimler, gelecek kaygısı, ergenin sorunlarının odak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca fiziksel görünümle ilgilenme, kendini beğenme duygusu çok yoğundur. Gençlik çağı bağımsızlık çağıdır. Ergenin bağımsızlığını elde etmesinin güç olup olmaması büyük ölçüde, çocukluk döneminden itibaren aile içindeki etkileşim örüntüsüne bağlanmaktadır (12-14).

Benlik kavramı bu dönemde, sürekli iniş çıkış ve dalgalanma göstermektedir. Ergen kendisini ana-babasından ve başkalarından ayıran özelliklerini öne çıkartmakta, benliğini yeni baştan düzenlemeye çalışmaktadır (15).

Özsaygı Tanımı

Özsaygı yapılan çalışmalar sonucunda değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Dilimizde özsaygı, benlik saygısı ve kendine saygı duygusu aynı anlamda kullanılmaktadır.

Lewin özsaygıyı; yaşam bir sahne olarak düşünülürse, kişinin oyunun niteliğinden ve oynadığı rolden doyumu olarak tanımlamaktadır (16, 17).

Yörükoğluna göre "özsaygı, kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı benlik kavramını, onaylamasından doğan beğeni durumu"dur (15).

Yüksek-Düşük Özsaygı Gelişimi

Özsaygı, bireyin kendisini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli biri olarak algılama derecesidir. Kişinin kendisini bu açılardan yeterli biri olarak değerlendirmesi eğilimi de olumlu bir kişilik özelliği sayılmaktadır. Özsaygısı yüksek olan kişiler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğilimindedirler. Diğer taraftan, kendilerine olumsuz bir açıdan bakanlar ya da özsaygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan,

sevilebilir özelliklerden yoksun, kendilerine ve yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görme eğilimindedirler (18).

Özsaygı; özgüven, benliği kabul, değerlilik ve eşitlik duygularının toplamını oluşturmaktadır. Değersizlik, güvensizlik, şüphe ve eşitsizlik duygularının ortaya çıkması, ergenlerde özsaygının düşmesine neden olmaktadır (19).

Rosenberg bireyin kendisini oldukça iyi olarak görmesini, yüksek düzeyde özsaygıya sahip olmasına bağlamaktadır. Bu durumda birey kendisinin değerli olduğunu hisseder ve kendine saygı duyar. Özsaygının düşük olması ise, kişiye kendinden hoşnut olmama, yüksek düzeyde kendini kabul etmeme gibi duygular vermektedir (20).

Branfaine'a göre özsaygı, bireyin kendisini algıladığı durum ile olması gerektiğini düşündüğü durum arasındaki farklılıktır. Bu nedenle önemli olan, bireyin bu farklılık karşısındaki duyduğu duygular ve bireyin kendini suçlamak ve aşağılamaktan çok saygıya değer biri olarak algılamasıdır. Kendilerini hep yetersiz, aşağıda gören kişiler kendilerine ne güvenirler, ne de kendilerini kabul etmektedirler. Kendilerini kabullenen insanların kişisel değerleri vardır ki, bu da davranışlarını yönlendiren güvendir (20, 21).

Özsaygı ergenlik döneminde önem kazanan bir boyuttur. Bu dönemde geliştirilen özsaygı düzeyinin düşük olması, daha sonraki yıllarda bireyin kendi benliğini kabul etmemesine neden olabilmektedir. Bu durumda içe kapanma ya da saldırgan türde davranışlara yol açabilmektedir (22).

Yapılan araştırmalar, özsaygı düzeyi yüksek olan bireylerde kendine güven, başarıma isteği, iyimserlik, zorluklardan yılmama gibi olumlu ruhsal niteliklerle birlikte, kendilerini saygı ve kabul edilmeye değer, yararlı ve önemli kişiler olarak algılama eğiliminde olduklarını göstermektedir (15, 18). Ayrıca araştırmalar yüksek özsaygıya sahip bireylerin yeni fikirlere açık, kişilerarası ve grup ilişkilerinde başarılı, rahat, aktif, girişken, yaratıcı ve araştırmacı niteliklerinden dolayı toplumda daha aktif görevler aldıklarını göstermektedir (22).

Düşük özsaygıya sahip bireylerin ise, karşısındakilere güvenemeyen, kolay umutsuzluğa kapılan, sosyal ilişkilerde uyum sağlamayan, çabuk etkilenen, başkalarına bağımlı olma, sık sık suçluluk ve utanç duygularına kapılma gibi kişilik özellikleri gösterdikleri belirtilmektedir (15, 18, 23).

Özsaygı Gelişimini Etkileyen Etkenler

Yaşamın ilk on yılında bireyin, özsaygı gelişimi ile ilgili problemleri basit düzeyde olmaktadır. Bir çok çocuk anne-babaları neye inanırlarsa, onlarda olduğu gibi o düşünceleri kabul etmektedirler. Sorun, anne-babalar ile çocuğun

çevresindeki diğer önemli kişilerin düşünceleri ve kuralları arasında tutarsızlık olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Gelişimini normal olarak sürdüren çocukların özsaygı ile ilgili sorunları çok az olmaktadır. Küçük çocuklar ise, henüz yeterince deneyime sahip olamadıklarından şüphe içinde tipik sorularına devam etmektedir "Anne beni seviyor musun?" (24).

Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültür şemalarıyla gösterilen temel değerler onun kişiliğini oluşturmaktadır. Çocuk ergenliğe ulaştığı zaman bir ailenin, bir sosyal sınıfın ve bir ulusun üyesi haline gelmektedir. Toplum sosyo-ekonomik düzey açısından çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Ergenin en yakın çevresini oluşturan ailesinin dahil olduğu sosyo-ekonomik düzey grubu, ergenin ne tür problemleri olabileceğini büyük ölçüde belirlemektedir. Bu nedenle ergenin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenmesi konusunda, yardıma gereksinimi olmaktadır. Bu gereksinimi karşılayan ve ergenin yaşamında en etkin kurum ailesidir (25-27).

Aile övgü ve cezaların kaynaklandığı ve kullanıldığı, özel davranımların kazanılmasında rolü olan, başlıca ortam olarak kabul edilmektedir. Ev çevresi, ergene içinde bulunduğu kültürü yorumlayarak aktarmaktadır. Olumlu koşullarda çocuklar ve ergenler çevreden sevgi ve güvence beklemektedirler (28-30).

Ergenlik döneminde, arkadaşlık ilişkilerinin aileyle olan ilişkilere göre daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Ergenin arkadaşları tarafından kabul edilmesi, onun kendini kabulünü olumlu yönde etkilemektedir. Arkadaş beğenisini kazanma, ergenin kendine güven ve saygı duymasını sağlamaktadır (31-33).

Genel olarak çocuğun yaşamında etkili ödül ve ceza verebilen kişiler, anne-baba, kardeş, öğretmen ve arkadaşlar "önemli kişiler"dir. Mead "önemli kişilerin" bireye ilişkin davranışları ve kararlarının, onun benlik kavramının gelişiminde etkili olduğunu belirtmiştir (34).

Birey kendisini "önemli kişilerle" kıyaslayarak, kendi değeri hakkında bir yargı geliştirmektedir. Böylece özsaygı gelişimi, sosyal çevre içinde oluşmaktadır. Sosyal çevre değiştiğinde, özsaygıda da değişme olacağı beklenmektedir. Özsaygı gelişiminin yüksek ya da düşük olması ile benlik kavramı doğrudan ilişki içindedir. Benlik sisteminin ben ile ilgili yeni bilgi sürecinin varlığını devam ettirebilmesi için düzenleyici bir bölümünü oluşturmaktadır. Yeni bilginin olumlu ya da olumsuz nitelikte olması yüksek özsaygıya sahip birey için, benlik sisteminde hemen değişikliğe yol açmamaktadır. Böylece yüksek özsaygıya sahip bireyler anlık çevresel olayları kabullenmek zorunda değildir. Oysa düşük özsaygıya sahip bireyler, pasif olarak kabullenmek eğilimindedir (16, 35).

Searles ve arkadaşları (1966), bireyin yetiştiği ortamın ve koşullarının özsaygının ve kimliğinin oluşmasında çok önemli rolü olduğunu belirtmektedirler. Elkin (1958), çocuğun yetişmesinde anne-babanın ve aile ortamının önceliğinden söz etmektedir. Ev ortamının etki olayında anne-baba anahtar unsurdur. Medinnes (1965), ergen özsaygısında, annenin çocuğu yetiştirme tarzının, babanın rolüne göre daha önemli olduğunu ileri sürmektedir (24).

Rogers, bireyin hoşgörülü bir aile ortamında yetişmesinin kendini tanıma ve kabul etme açısından çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bireyin düşünce ve değerlerini anne-baba ve diğer önemli kişiler kabul ettiklerinde, birey kendine güven duymayı öğrenir ve özsaygısını olumlu yönde geliştirebilir (36-38).

Denetim Odağı

Bireylerde yaşadıkları olayların olumlu ya da olumsuz kaynağı ile ilgili iki genel eğilimden birinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Genel olarak bireyin yaşaması olası veya yaşadığı olumlu olayları ödüller, olumsuzları da cezalar olarak belirtilmektedir. Birincisi bireyin dışındaki güçlerce ödül ve cezaların yönetildiği veya uygulandığı, çabalarının cezalardan kaçınmaya etkili olamayacağı bir beklentidir. Diğer ise; ödül ve cezaların önemli derecede bireyin kendi davranışlarının nedeni olduğu bir beklentidir. Bireyin içinde ya da dışında ödül

ve cezaları denetleyen güç algılanabilir. Rotter (1966), bu gücün kaynaklandığı yere "denetim odağı" adını vermektedir (39,40).

İçten-Dıştan Denetim Gelişimi

Denetim odağı kavramına göre; kendi başlarına gelen olayların denetiminin kendi içlerinde olduğuna inananlara "içten denetimliler", kendilerinin dışında bir gücün (şans, talih, kader vb.) elinde olduğuna inananlara da "dıştan denetimliler" denmektedir (41, 42).

Rotter'ın sosyal öğrenme kuramından kaynaklanan denetim odağı kavramı, bireyin davranışının sonuçlarının, ne olacağına ilişkin olarak geliştirdiği beklentiler ile ilgilidir. Rotter'a göre genellenmiş bir beklenti olan denetim odağı, bireyin belirli bir davranış sonunda beklediği bir pekiştirme olasılığıdır. İçten denetimliler elde ettikleri pekiştirmeleri, kendi davranışları ve güçleri sonunda elde ettiklerine, dıştan denetimliler ise, elde ettikleri pekiştirmelerin kendi güçlerinin dışında oluştuğuna inanmaktadır (39).

İnsan yaşamında ödülün rolü çok önemlidir. Genellikle ödül teşvik edici bir rol oynamaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre, bir ödül kendisinden hemen önceki davranışı gelecekte de izleyeceği yolundaki beklentiyi güçlendirmede etkili olmaktadır.

Bu durum bir kez geliştikten sonra, davranışın ödölsüz kalması, bu beklentiyi zayıflatacaktır. Önemli olan, bireyin zihninde davranışla ödöl arasında, bir nedensellik bağının kurulup kurulmamasıdır. Böyle bir ilişki algılanıyorsa ödöller davranışın tekrarlanma olasılığını arttırmaktadır. Ödölün davranışı izlememesi durumunda ise, bu ikisi arasında bir nedensellik ilişkisinin kurulmamış olması beklentiyi, böyle bir ilişkinin kurulmuş olduğu durumlardaki kadar zayıflatmayacaktır. Böylece ödöl ve cezalarla geçmişteki deneyimlerine bağılı olarak, bireyler yaşadıkları olumlu ve olumsuz olayların sorumluluğunu, kendi davranışlarına yüklemek eğiliminin, gücü açısından farklılıklar göstermektedir. Hatta aynı bireyde değışik zaman ve durumlar içerisinde farklılıklar olabilmektedir (40, 43, 44).

Strickland, olayların davranışlarına bağımlı olduğuna inananların, hoş olmayan yaşam ortamlarını değıştirmede, olayları şans, kader gibi güçlere bağlayanlardan daha fazla ısrarlı ve mücadelecı olduklarını belirtmektedir. Denetim odağına ilişkin beklentilerin içten denetimli olarak değıştirilmesi, bireyin güven kazanmasına etki edebilmektedir (45).

Araştırmalar, dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında içten denetimlilerin entellektöel ve akademik etkinliklerde daha

fazla zaman harcadıklarını (Crandall ve arkadaşları 1965), kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algıladıklarını (Solomon ve Oberlander 1974) ve kendilerini daha olumlu değerlendirdiklerini (Kilman ve Howell 1974) göstermektedir (18).

Ayrıca içten denetimlilik okul başarısında da önemli bir rol oynamaktadır. İçten denetimliler problemlerini çözümlemede iyi bir başlangıç ve sonrası için ısrar gösterebilirler ve istenen amaca ulaşmak için davranışlarını rahatlıkla değiştirebilirler. Buna karşılık dıştan denetimliler sonucu kendi denetimleri dışında gördüklerinden işe girmekten, ısrar ederek üstüne gitmekten ve davranışlarını değiştirmekten kaçınmaktadırlar (46, 47).

Bütün bu sonuçlar, içten denetimli olmanın olumlu bir kişilik, dıştan denetimliliğin ise olumsuz bir kişilik özelliği olduğunu vurgulamaktadır.

Denetim Odağı Gelişimini Etkileyen Etmenler

Kişiliğin bir boyutu olarak önem kazanan denetim odağının oluşması, toplumsal etmenlere bağlanmaktadır. Bunlardan çocuğun yetiştiği aile ortamı, ana-baba-çocuk ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır (48, 49).

Başlangıçta bir bebek herşeyi ile annesine bağımlıdır, yani dıştan denetimli olmak zorundadır. Ancak yaş ilerledikçe,

denetim odağında, dıştan içe doğru bir kayma göstermesi de doğaldır. Bunun nedeni, çocuğun giderek kendisi için, önemli bir takım kararları alabilme özgürlüğünü kazanması, aile ve çevresine karşı bağımsızlığına kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelme çabalarıdır. Böylece denetim odağının içten ya da dıştan algılanması bir öğrenme sonucu oluşmaktadır (43).

Rotter, kuramında anne-baba-çocuk ilişkisine özel bir yer vermiştir. Çocuk anne ve babadan aldığı olumlu pekiştirmelerle, kişiliğini beklentileri etrafında geliştirmektedir. Davranışların gelişimi, pekiştirmeleri olmadan mümkün değildir (40). Ayrıca çevreden alınan pekiştirmeler de önemli olmaktadır. Bireyin kendisi ile kurduğu iletişim, beklenti düzeyinin önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Birey hem çevreden, hem de kendisinden aldığı "güç" ile kişiliğini geliştirmektedir (39, 50).

Riesman'a (1954) göre, insanlar amaç, istek gibi iç güçlere karşı, toplum baskısı olarak tanımlanan dış güçler tarafından denetlenmektedir (40).

Mac Donald (1973) ise dışarıdan gelen faktörlerin içten ya da dıştan denetimliliğin gelişimini etkilemesinin ve bireyin yaşamındaki kısa süreli değişimlerin normal olduğunu öne sürmektedir. Denetim odağına bağlı olarak, içten denetimlilik

demokratik ve çocuklarına yakınlık gösteren ailelerden dolayı ortaya çıkan bir sonuçtur. Buna karşılık dıştan denetimlilik fiziksel ceza ve etkilenme olarak tanıtılan geçmişten kaynaklanmaktadır (51).

Levenson (1981) dıştan denetimliliği iki nedene bağlamaktadır. Birincisi dünya düzensiz ve uyumsuzdur, kişi şans ve kadere inanmaktadır. Diğeri ise, dünyada denge, umut ve güçle bağlantılıdır. Levenson içten denetimlilikteki beklentilerin diğer güç ve şans faktörleri denetiminde, aile ile olan ilişkiye bağlı olarak değişebileceğini ileri sürmektedir (51).

Dıştan denetimin içten denetime değişiminde yaş, çevresel ortam ve değişik deneyimler etkili olmaktadır. Denetim odağında meydana gelebilecek değişikliğe farklı eğitim ortamlarının da neden olabileceği ileri sürülmektedir (52).

Görüldüğü gibi, kişilerin denetim odağına ilişkin beklentileri, içinde bulunulan koşulların bir işlevi olarak değişmek eğilimindedir.

Özsaygı ve Denetim Odağı Etkileşimi

Özsaygı kabul edilebilirlik, değer yargıları, denetim gücü, yeterliği kapsayan bir yapıdır. Denetimin öz değerlilik boyutu denetim odağı olarak tanımlanmaktadır. Denetim odağı iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi kişinin başına gelen olayların raslantı

olduğunun düşünöldüğü dıştan denetim, ikincisi ise şans, kader, fırsat ya da raslantıların değil kişinin davranışlarının gözönüne alındığı içten denetimdir (16).

Harter (1983) yeterliliğin, değer yargılarının, kabul edilebilirliğin ve denetim odağının, benliğinin en önemli boyutları olduğunu ve bu boyutların her zaman birbirleriyle içiçe olmaları gerekmediğini belirtmektedir (53).

Kadere, şansa ya da fırsata olan inancın belirtileri uzun zamandır bilim adamlarının inceleme konusu olmuştur. Bunlara olan inanç bireyden çok topluma bağlıdır. Merton (1946) şansa olan inancı, bir savunma davranışı olarak nitelendirmektedir. Başarısızlığa uğrayan birey özsaygısını korumak için dıştan denetim geliştirmektedir. Toplumbilimsel teoriye göre soyutlanmış bir birey kendi kaderini denetleyemediğini düşünmektedir. O, kocaman bir makinede küçük bir çarktır ve ilahi güçlerde bu makineyi kontrol etmektedir (40).

Özsaygı ve denetim odağı demografik ve davranışsal faktörleri de kapsayan diğer unsurları etkilemektedir. Özsaygı denince ilk akla gelen, görevde ısrar, iletişim kurma yeteneğı, yaratıcılık, bünye dayanıklılığı, analiz yeteneğine sahip olmak ve uygunluktur. Denetim odağında ise, davranışların sonucundan etkilenmeme, toplumda aranılan kişi olma ve kişileri etkileyebilmektedir (16).

Gerek özsaygı, gerekse denetim odağı bireyin yaşamın güçlüklerine karşı sağlam ve oturmuş bir yapıya sahip olmasına yardımcı olmaktadır (16).

Konu ile ilgili çalışmalar

Marsh (1985) benlik kavramının farklı boyutlarında yaş ve cinsiyetin etkilerini Avustralya'da ikinci ve altıncı sınıflara devam eden 3562 preadölesan grubunda incelemiştir. Yaş ve cinsiyetin belirgin etkileri Benlik Tanımlama Ölçeğinin tüm boyutlarında bulunsa da, etkilerin yönü ve boyutunun farklı olduğunu gözlemiştir. Yaşın artması ile birlikte benlik kavramında doğrudan bir azalma saptamıştır (54).

Bernstein (1983), Amerika Birleşik Devletlerinde 15-18 yaş arasında olan 80 erkek ergenle yaptığı çalışmada benlik algılanmasının, en yakın arkadaşının algılanmasından daha belirgin ve gelişmiş olduğunu bulmuştur (55).

1990 yılında Skaalvik ve Rankin tarafından Norveç'te yapılan çalışmada akademik benlik kavramı boyutlarının cinsiyetler arasındaki farklılığı altıncı sınıftaki 117 erkek, 114 kız öğrencide incelenmiştir. Sonuç olarak kız ve erkek öğrencilerin akademik benlik kavramlarında farklılık olmadığı saptanmıştır (56).

Bir başka çalışmada, Amerika Birleşik Devletlerinde yaşları 9-12 arasında olan 12 eğitilebilir zihinsel özürlü, 12 öğretilebilir fiziksel özürlü, 12 akademik yönden başarılı, 12 yaratıcı çocuk olmak üzere toplam 48 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Dört grupta toplanan çocukların benlik kavramlarında farklılık olup olmadığını inceleyen Chovan ve Morrison (1984), akademik yönden başarılı ve yaratıcı grupta olan çocukların, diğer iki gruba göre daha fazla olumlu benlik kavramına sahip olduklarını bulmuşlardır (57).

1991 yılında Markus ve Kitayama, algılama, duygu ve motivasyon kapsamında kültür ve benlik konusundaki incelemelerinde, farklı kültürlerdeki insanların benlik gelişimlerinde de farklılık olduğunu ve bu durumun bireyin deneyimlerini, yapısını duygusunu, motivasyonunu ve tutarlılığını etkilediğini saptamışlardır. Karşılaştırma yapılan Asya kültüründe, bireyler için önemli olan diğerleri ile olan ilişkileridir, çünkü bu önem kendilerini değerlendirmelerine neden olmaktadır. Amerika kültüründeki bireyler için önemli olanın ise, kendileri ile olan ilişkileri olduğu bulunmuştur. Her iki kültür ele alındığında tutarlılıkta, duygu da, motivasyonda yapılan incelemeler sonucu belirgin farklılıklar gözlenmiştir (58).

Can'ın (1986) Lise öğrencilerinin benlik tasarım düzeylerini etkileyen bazı etmenler konusunda lise ikinci sınıf öğrencileri

üzerinde yaptığı çalışmasında Benlik Tasarımı Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre; anne-babalarının tutum ve davranışlarını hoşgörülü olarak algılayan öğrencilerin benlik tasarımı puanlarının ortalamalarının, katı olarak algılayanlarınkine göre oldukça yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca aileleri ile ilişkileri iyi olan öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinin de, iyi olmayanlara göre oldukça yüksek olduğu saptanmıştır (59).

Campbell tarafından 1990 yılında Kanada'da yapılan çalışmada, benlik kavramları arasında farklılık olup olmadığı 92 düşük özsaygıya, 92 yüksek özsaygıya sahip ergen üzerinde incelenmiştir. Ergenler Benlik Kavramı Envanterindeki 15 çift sıfatı kendilerini tanımlamak için değerlendirmişlerdir. Araştırma bulgularına göre olumlu sıfatların yüksek özsaygıya sahip ergenler tarafından, olumsuz sıfatların ise düşük özsaygıya sahip ergenler tarafından daha çok seçildiği saptanmıştır (60).

Chiu tarafından 1990 yılında indiana'da 450 yetenekli, normal ve eğitilebilir ergen üzerinde yapılan çalışmada, ergenlerin özsaygı gelişimlerini belirlemek için Coopersmith Özsaygı Envanteri uygulanmıştır. Ayrıca öğretmenleri de öğrencilerin özsaygı oranını belirlemişlerdir. Yetenekli ve normal ergenlerin, eğitilebilir ergenlere göre daha yüksek özsaygıya sahip olduğu, yetenekli ve normal ergenler arasında

bir fark olmadığı gözlenmiştir. Öğretmenlerin öğrencileri değerlendirdiği Özsaygı Oran Ölçeğinde ise, yetenekli ergenler diğerlerine göre çok yüksek, normal ergenler de eğitilebilir ergenlere göre yüksek bulunmuşlardır (61).

Özsaygının düzeyi ve dengesi okula bağlı olarak öğrencilerin doğruluğu ve başarısı Kugle, Clements ve Powel (1983) tarafından Amerika Birleşik Devletlerinde ikinci sınıfta olan 49 erkek, 38 kız öğrencinin katıldığı çalışmada incelenmiştir. Ayrıca özsaygı düzeyi ve dengesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuç olarak özsaygı düzeyi ve dengesinin birbiriyle ilişkili olmadığı, özsaygı dengesinin, öğrencilerin okul yeteneklerini farketmeleri ile doğrudan ilgili olduğu bulunmuştur. Hem düzeyin hem de dengenin okul başarısıyla olumlu bağlantı içinde olduğu, buna karşılık sadece özsaygı dengesinin başarının belirleyicisi olduğu saptanmıştır (62).

Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir başka çalışmada Tashakkori, Thompson, Wade ve Valente (1990), geç ergenlikte özsaygının yapısını ve dengesini uzunlamasına incelemişlerdir. İki yıllık zaman sürecine karşılık, özsaygının dengeli olduğu ve olumlu bir değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Değişmenin sadece özsaygıda değil, ergenin kendisi hakkındaki diğer inanç değişkenlerinde de olduğu gözlenmiştir. Benliğe inanç ve diğer benzer duygusal değişkenlerin özsaygının ve değişikliğin daha iyi belirleyicisi olduğu saptanmıştır (63).

Juhasz'ın (1989) Amerika Birleşik Devletlerinde ergenlerin özsaygı gelişimine önemli kişilerin katkısının incelendiği çalışmada, anne-baba ve yakın arkadaşların, diğer kişilere göre daha fazla rolü olduğu bulunmuştur (64).

Partridge ve Kotler tarafından 1987 yılında Avustralya'da yapılan çalışmada; düzenli, boşanmış ve ebeveynlerinden birisinin hayatta olmadığı ailelerden gelen 207 ergende özsaygı ve uyumun farklılıkları incelenmiştir. Tüm gruplardaki ergenler aynı özsaygı ve uyum derecesini göstermiştir. Bu durumun ortalama beş yıl içinde babanın yokluğuna alışıldığından ve annenin bu açığı kapatmasından kaynaklandığı düşünülmüştür (65).

Ergenliğin başlangıcında geleceğe doğru yönelmenin belirlenmesi olarak zekâ, özsaygı ve anne-baba-çocuk arasındaki ilişkinin değişkenliğini Finlandiya'da 11-15 yaş grubu ergenlerde inceleyen Nurmi, Pulliainen (1991), üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen 15 yaş grubu ergenlerin bulundukları ortama daha iyimser baktıklarını, gelecekteki beklentilerine daha gerçekçi yaklaştıklarını saptamışlardır, yine yüksek özsaygıya sahip ergenlerin gelecekle ilgili düşüncelerinde, düşük özsaygıya sahip ergenlere göre daha olumlu oldukları gözlenmiştir (66).

1990 yılında Kawash ve Kozeluk'un Kanada'da yaptığı çalışmada 327 sekizinci sınıf öğrencisine özsaygı envanteri,

aile uyumu ve değerlendirme ölçeği uygulanmıştır. Özsaygı ve aile tipi arasındaki ilişki de çalışmada ele alınmıştır. Beklentilerdeki tutarlılık, özsaygı envanteri ve değerlendirme ölçeği arasında sistemli bir doğruluk olduğunu göstermiştir. Özsaygı envanteri sonuçları ve Olson'un merkezden uzaklık indeksi arasındaki ilişki tutarlı bulunmuştur. Bu sonuçlar anne-baba-ocuk ilişkisi bazında oldukça yararlı olup, en önemli paralelliğin anne-baba yakınlığı ve aile tutarlılığı arasında ortaya çıkan dengenin saptanmasını sergilemektedir (67).

Cooper, Holman ve Braithwaite tarafından 1983 yılında Avustralya'da yapılan çalışmada farklı tipte aileye sahip olan 467 beşinci ve altıncı sınıf öğrencilerinin özsaygıyı ve ailelerinin beraberliğini algılamaları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre farklı aile tiplerinden gelen çocukların destek ve yakınlığı, değişik derecelerde algıladıkları bulunmuştur. Ayrıca, düşük özsaygıya sahip olan öğrenciler bu duruma, ailelerinin daha tutucu olmalarının neden olduğunu belirtmişlerdir (68).

Anne-baba arasındaki ilişkinin zayıflığının çocuğun özsaygısını ve ailesi ile olan ilişkisini nasıl etkilediğini Avustralya'da özel ve devlet okullarından seçilen sekiz-dokuz yaşlar arasında 132 kız ve erkek ocuk, 15-16 yaşlar arasında 142 kız ve erkek ergende inceleyen Amato (1986), anne-baba

arasındaki ilişkinin zayıflığının sekiz-dokuz yaşlar arasında olan erkek çocukların dışında, diğer gruplardaki tüm çocukların özsaygılarını olumsuz yönde etkilediğini bulmuştur. Ayrıca araştırma bulgularına göre anne-baba-çocuk arasındaki ilişkinin zayıflığında özsaygının daha da düştüğü saptanmıştır (69).

Özsaygının gelişimine baba-çocuk ilişkisinin etkisini Amerika Birleşik Devletlerinde Katolik okulunda beşinci sınıfa devam eden 255 çocuk ve babalarının dahil edildiği çalışmada inceleyen Lanyon (1988), babanın çocuğu kabulünün, çocuğun özsaygı gelişiminde çok önemli rolü olduğunu bulmuştur. Yine babalık rolünden memnun olmanın baba-çocuk ilişkisini arttırdığı saptanmıştır (70).

1988 yılında Kinney, Amerika Birleşik Devletlerinde ergenlerin akademik başarılarına ve özsaygılarına ailenin inanç ve davranışlarının etkisini incelemiştir. Bu çalışmada öğrencinin başarısında, akademik özsaygısında ve özsaygısında etkili olabilecek değişkenler de dikkate alınmıştır. Çalışma düşük sosyo-ekonomik düzeydeki beş okuldan 172 gönüllü beşinci sınıf öğrencisi ve anneleri üzerinde uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre; annelerin çocuklarına karşı olan demokratik tutumlarının, çocuğun genel özsaygısı, akademik özsaygısı ve başarısının yüksekliği ile olumlu bir ilişkide olduğu, annelerin otoriter tutumlarının ise, çocuklarının başarı ve özsaygısında olumsuz bir etkisi olduğu saptanmıştır (71).

Benigno (1989) tarafından yapılan bir başka çalışmada; okuldan kaçan öğrenciler ile kaçmayan öğrenciler arasında, özsaygı, akademik başarı, hapse girme, alkol veya ilaç kullanma, disiplin suçu işleme, kaçmaya teşebbüs etme, ev yaşantısı ve bir çeteye üye olmaya teşebbüs etmenin farklılıkları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; ilaç veya alkol kullanma, disiplin olayları, kaçmaya teşebbüs etme, akademik başarı, ev yaşantısı ve özsaygı açısından okuldan kaçan ve kaçmayan öğrenciler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur (72).

1990 yılında Skaalvik, genel akademik özsaygı ve akademik problemlerin tanımlanmasındaki başarı beklentileri ile cinsiyetler arasındaki farklılığı incelemiştir. Araştırma örneklemini 231 Norveçli altıncı sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilere genel akademik özsaygı ölçeği uygulanmıştır. Sonuçlara göre; kız öğrencilerin Norveççe ve İngilizce ödevlerindeki başarı düzeyi ve beklentilerinde, erkek arkadaşlarından daha yüksek olduğu, genel akademik özsaygı ve matematikteki başarı beklentilerinde cinsiyetler arasında farklılığın olmadığı bulunmuştur (73).

Denetim odağı ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi inceleyen Findley ve Cooper (1983), akademik başarının yüksek olmasıyla içten denetimliliğin birleştiğini belirtmişlerdir. İlişki de erkek ergenlerin kızlardan, çocuklardan ve yetişkinlerden daha yüksek olduğuna işaret etmişlerdir (74).

Denetim odağı, depresyon ve intihar etme düşüncesinin 17-24 yaşlar arasındaki 98 Türk, 147 Filipinli ve 80 Amerikalı ergen arasındaki farklılıklarını inceleyen Lester, Castromayon ve İçli (1990), Filipinli ergenlerin Türk ve Amerikalı ergenlerden daha fazla dıştan denetimli olduklarını bulmuşlardır. Türk ergenlerin ise depresyon puanlarının diğer iki gruptan daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Üç gruptaki ergenlerde intihar etme düşüncesi farklılık göstermemiştir (75).

Lancaster ve Ricmond (1983), Amerika Birleşik Devletlerinde yaptıkları çalışmada, denetim odağına coğrafik yerleşim merkezinin, yaştan ve baba yokluğunun etkisini değişik yaş grubundaki 312 çocukta incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre; şehirde yaşayanların köydekilerden, babaları olanların olmayanlardan, büyük yaş grubunun küçüklerden daha fazla içten denetimli oldukları saptanmıştır (76).

Ören'in (1991) denetim odağı ile kendini kabul değerleri arasındaki ilişkiyi incelediği Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi ikinci ve üçüncü sınıfa devam eden 53 kız, 63 erkek öğrencinin katıldığı çalışmada, içten denetim ile kendini kabul değerleri arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca kızların, erkeklerden daha çok içten denetime eğilimli oldukları belirtilmiştir (77).

Amerika Birleşik Devletlerinde ikibin kelimelik pasajın anlaşılması ve akılda kalmasını içten ve dıştan denetimli öğrenciler arasında farklılık olup olmadığına göre inceleyen Eiland, Dansereau, Brooks ve Holley (1986), 44 öğrenciyi iki gruba ayırmışlardır. Birinci grubun sesli, diğer grubun ise sessiz bir ortamda çalışmalarını sağlamışlardır. Sonuçlara göre, içten denetimli öğrencilerin çalışmalarını sesli bir ortamın etkilemediğini ve bu durumda onlarda dıştan denetimliliği oluşturmadığı bulunmuştur (78).

1990 yılında Kanada'da Man, Hall ve Stout denetim odağı ve aile çevresi arasındaki ilişkiyi belirlemek için 103 üniversite öğrencisi üzerinde araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre kişisel denetimle, algılanan aile eğitimi arasında önemli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (79).

Celia ve Bernstein 1989 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde yaşları 13-19 arasında işitme kayıplı olan ergenlerle yaptıkları çalışmada, doğum sırası, cinsiyet ve aile değişkenleri ile denetim odağı, zekâ düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Erkek öğrencilerin zekâ puanları ve aile değişkenleri arasındaki ilişkinin kız öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Denetim odağı puanları ile doğum sırası arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu bulunmuştur (80).

167 anne-babanın inançlarını ve denetim odağını algılamalarını inceleyen Amerika Birleşik Devletlerindeki çalışmalarında Galej ve Pease (1986), denetim odağı faktörü ve profiller arasındaki ilişkileri farklı bir analizle araştırmışlardır. Anneler, eğitim materyali ve iyi beslenmenin anne-baba davranışlarını olumlu yönde etkilediğini, sözel etkileşim ve sevginin denetimde önemli olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Babalar ise yaratıcılık ve sözel etkileşimin anne-baba davranışlarını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Tüm ebeveynler sevginin çocukları için çok önemli olduğunu, çocuğu yalnızlığa terketme gibi tehditlerin en az arzu edilen davranış olduğuna işaret etmişlerdir (81).

1988 yılında Yeşilyaprak tarafından yapılan çalışmada, lise ikinci sınıf öğrencilerinin içten ya da dıştan denetimli olmalarını etkileyen etmenler incelenmiştir. Çocukluk döneminde annenin ilgi, şefkat gösterme, amaçlarına ulaşmada yardımcı olma ve tutarlı disiplin uygulaması ile, gencin içten denetimliliği arasında olumlu ilişki olduğu saptanırken; koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma ile başarı için baskı yapma davranışları arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır. Baba davranışlarıyla, gencin denetim odağı arasındaki ilişki de koruyuculuk davranışı hariç, anne davranışları ile aynı yönde benzer bulunmuştur (82).

Özsaygı ve denetim odağının gelişimini Amerika Birleşik Devletlerinde depresyonlu ve depresyonlu olmayan üçüncü, altıncı

ve dokuzuncu sınıfta 389 öğrencide inceleyen Russel (1989), depresyonlu çocukların diğerlerine göre, özsaygı düzeylerinin düşük ve dıştan denetimli olduklarını saptamıştır (83).

Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan başka bir çalışmada, yedi-onyeddi yaşlar arasındaki 108 çocuğun özsaygı ve denetim odağı gelişimini belirlemek için yaptıkları incelemede McCauley, Mitchell, Burke ve Moss (1988), depresyonlu çocukların, depresyonsuz çocuklara göre özsaygılarının belirgin bir şekilde düşük olduğu ve daha fazla dıştan denetimli olduklarını saptamışlardır (84).

1986 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Rush, özsaygı ve denetim odağının akademik başarıya etkisini dokuzuncu sınıftaki 140 kız, 142 erkek ergen üzerinde incelemiştir. Araştırma bulgularına göre özsaygı ile akademik başarı, denetim odağı ile akademik başarı, özsaygı-denetim odağı ve akademik başarı arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur (85).

Ergenlerde özsaygı, denetim odağı ve arkadaş baskısına hassasiyet ile alkol, sigara ve esrar kullanımına yatkınlık ve yanlış kullanımı arasındaki ilişki Dielman, Campanelli, Shope, Butchart (1987) tarafından incelenmiştir. Araştırma beşinci ve altıncı sınıfta okuyan 2589 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Özsaygı, içten denetim ve arkadaş baskısı ile alkol, sigara ve esrar kullanıma yatkınlık ve yanlış kullanım arasında olumsuz bir ilişkinin olduğu bulunmuştur (86).

Çocukların sosyo-ekonomik düzeylerini ölçmek amacı ile Amerika Birleşik Devletlerinde 144 ailenin katıldığı çalışmada Hart, Lawrence, Thomasson (1990), Hollingshead Sosyal Durum Ölçeğinin dört faktörü olan anne-babanın mesleği, öğrenimi, statüsü ve cinsiyeti ile gelir, yaş, aile tipi değişkenlerini incelemişlerdir. Bu değişkenlerin oluşturduğu analiz, aile gelirinin, özellikle Hollingshead ölçeği ile belirgin bir doğrultuda olduğunu göstermiştir (87).

A R A Ş T I R M A N I N A M A C I

Yeni bir yüzyıla girerken, her şey hızla değişip gelişmekte, buna bağlı olarak da yaşam koşulları daha da karmaşık bir hale gelmektedir. Bu koşullarda, bireyin sahip olabileceği en değerli özelliklerinin, sağlam bir ruh sağlığı ve dengeli bir kişilik olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumumuzun en üretken ve etkin kesimi olan ergenlerimizin, bu özelliklere sahip olarak yetiştirilmesi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bireyin kendisi ve çevresi ile barışık, etkin ve üretken bir kişi olmasında önemli bir rol oynayan özsaygı ve denetim odağının oluşumunda, birçok değişkenin etkisi bulunmaktadır.

Özsaygının kökeni çocuklukta başlamakta, ancak ergenlik döneminde biçimlenip, bireyin yaşamını etkileyen kalıcı bir faktör olmaktadır. Özsaygısı yüksek olan kişiler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğilimindedirler. Diğer taraftan, özsaygısı düşük olan kişiler kendilerini pek önemli olmayan, yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görme eğilimindedirler. Bu nedenle, kişide kendisini olumlu bir açıdan görme eğiliminin gelişmesi değerli bir sonuç olmaktadır. Ayrıca bireyin kendisi hakkındaki olumlu düşünceleri, diğer kişilerle etkileşimlerini kolaylaştırır ve kabul edilmelerini sağlayabilir.

Kişiliğin diğer bir boyutu olarak önem kazanan içten denetimlilik, olumlu bir kişilik özelliği sayılırken, dıştan denetimlilik olumsuz bir kişilik özelliği olarak sayılmaktadır. Denetim odağı kavramı, insanların kendi geleceklerine yön vereceklerine inanıp inanmamalarını, onların pek çok alanda nasıl davranacaklarını etkilemektedir. Bu inanç, ergenin yaşamla başa çıkma davranışları olan, gerginlikler, çatışmalar karşısında göstereceği tepki biçiminde, seçim yapma, karar alma gibi durumlardaki tavırlarında büyük rol oynamaktadır.

İnsan yaşamının en bunalımlı dönemi olarak bilinen ergenlik çağındaki öğrencilerin, özsaygılarının yüksek ya da düşük olmasına içten ya da dıştan denetim geliştirmelerine etki eden faktörlerin bilinmesi, aileye, eğitimcilere, diğer ilgililere önemli bilgiler sağlayabilir.

Ergenlik döneminde, kişinin kendisi yönünden olduğu kadar, toplumsal ilişkileri bakımından da önem taşıyan özsaygı ve denetim odağı konuları ile farklı yaş gruplarında ve daha az örneklem grubuyla araştırmalar yapılmış olmakla beraber, lise son sınıf öğrencilerinde özsaygı ve denetim odağının birlikte incelendiği araştırmaya rastlanılmamıştır. Ayrıca her iki ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması araştırmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Bu araştırma kişiliğin biçimlendiği bir dönemde bulunan, lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odaklarını etkileyebileceği düşünülen bazı değişkenlerin, ne şekilde etkili olduklarını incelemek amacıyla planlanmıştır.

Temel Problem

Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağı gelişimleri bazı değişkenlerden etkilenmekte midir?

Alt Problemler

1. Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerini;

- a) Cinsiyeti,
- b) Yaşı,
- c) Kardeş sayısı,
- d) Ailede kaçınıcı çocuk olduğu,
- e) Yaşamının uzun süresinin geçtiği yerleşim birimi,
- f) Annesinin öğrenim durumu,
- g) Babasının öğrenim durumu,
- h) Ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi,

nasıl etkilemektedir?

2. Örneklemi oluşturan öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı gelişimleri arasında ilişki var mıdır?

A R A Ş T I R M A Y Ö N T E M İ

V E

A R A Ç L A R I

Araştırmanın Evreni :

1990-1991 öğretim yılında Ankara il merkezindeki tüm lise son sınıf öğrencileri bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Örneklem :

Araştırma örneklemini oluşturan lise son sınıf öğrencileri öğrenim gördükleri liselerin bulunduğu semtlerin özelliklerine göre sosyo-ekonomik sınıflama kriteri gözönünde bulundurularak seçilmişlerdir. Bu gruplamaya göre üst sosyo-ekonomik düzeyden dört okul, orta sosyo-ekonomik düzeyden dört okul, alt sosyo-ekonomik düzeyden dört okul olmak üzere 12 lise seçilmiştir. Her bir okuldan 50 kız, 50 erkek 100 öğrenci Basit Tesadüfi Örneklem tekniği ile seçilmiştir (88). Araştırmaya 12 liseden alınan öğrencilerin toplam sayısı Tablo 1'de verildiği gibi 1200 olarak belirlenmiştir.

Tablo-1.Örnekleme Alınan Öğrencilerin Cinsiyetleri ile
Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları.

Sosyo-Ekonomik Düzey Cinsiyet	Alt	Orta	Yüksek	Toplam
Erkek	200	200	200	600
Kız	200	200	200	600
Toplam	400	400	400	1200

Tablo 1'de görüldüğü gibi alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden 200'er öğrenci olmak üzere 600 erkek öğrenci örneklemin yarısını oluştururken, aynı şekilde diğer yarısını da kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, öğrenciler ve ailelerine ait bilgi formu, Özsaygı Envanteri (Coopersmith Self-Esteem Inventory) ve içten ya da dıştan Denetim Ölçeği (Scale to Measure Internal Versus External Control-Rotter) kullanılmıştır.

a) Öğrenciler ve Ailelerine ait Bilgi Formu:

Öğrenci ve ailesi hakkında genel bilgileri içeren bu formda öğrencinin cinsiyeti, doğum tarihi, kardeş sayısı, ailede

kaçıncı çocuk olduğu, yaşamlarının uzun süre geçtiği yerleşim birimi, annesinin öğrenim durumu, babasının öğrenim durumu sorulmaktadır. Bu formun bir örneği Ek I'de verilmiştir.

b) Özsaygı Envanteri :

Örneklem grubuna alınan öğrencilerin özsaygılarının belirlenmesi için "Özsaygı Envanteri" uygulanmıştır.

Bu ölçek, 1967 yılında Coopersmith tarafından geliştirilmiş, özsaygı ile ilgili dört faktörü kapsayan 25 maddeden oluşan bir kalem kağıt testidir. Bunlar, kendini küçümseme, liderlik-popülerlik, anne-baba-aile, atılganlık, kaygı faktörleridir. Son yıllarda ölçek, Coopersmith tarafından tüm yaşlar için kullanılmıştır (89).

Testin cevaplandırılması "bana benziyor", "bana benzemiyor" cevap seçeneklerinden birini işaretlemekle yapılır. Özsaygı envanterinin puanlanması, yanıtlanan maddelerin toplanmasını gerektirmektedir. Bazı sorularda bana benziyor yanıtlarına, bazılarında ise bana benzemiyor yanıtlarına puan verilmektedir. Yüksek puanlar bireyin özsaygısının yüksek olduğunu, düşük puanlar bireyin özsaygısının düşük olduğunu göstermektedir.

Orijinal Özsaygı Envanterinin Güvenirliği ve Geçerliliği:
Coopersmith Özsaygı envanterinin güvenirliği testin tekrarı

yöntemi ile sekiz hafta aralıklı iki uygulama arasında .88, üç yıl aralıklı iki uygulama arasında .70 olarak saptanmıştır. Taylor ve Reitz (1968) aracın güvenirliğini testi yarılama yöntemi ile .90 olarak bulmuşlardır.

Envanterin benzer ölçekler geçerliği ise Rosenberg'in Özsaygı envanteri ile .60 bulunmuştur (89).

Bu araştırmada kullanılan Özsaygı Envanteri ile Denetim Odağı Ölçeği daha önce Dönmez (1985) tarafından Türkçeye çevrilerek uygulanmış, ancak güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmamıştır. Bu nedenle, her iki ölçekte örneklem grubuna uygulanmadan önce güvenirlik ve geçerlik çalışmaları amacı ile yapılan ön çalışmalar sırasında denemeden geçirilerek açıklığı ve anlaşılabilirliği da kontrol edilmiştir.

Coopersmith Özsaygı Envanterinin Güvenirlik Çalışması:

Kullanılan ölçeğin güvenirliği hakkında bilgi edinmek için "testin tekrarı" yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla, 70 kişilik bir öğrenci grubuna iki hafta ara ile envanter uygulanmıştır. Öğrencilerin birinci ve ikinci uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmış ve güvenirlik katsayısı .71 olarak bulunmuştur (90,91).

Coopersmith Özsaygı Envanterinin Geçerlik Çalışması:

Envanterin geçerliği ile ilgili olarak yapılan çalışma benzer ölçekler geçerliğidir. Benzer ölçekler geçerliğini saptayabilmek için Baymur (1968) tarafından geliştirilmiş olan "Benlik Tasarımı Envanteri" kullanılmıştır.

Benlik Tasarımı Envanteri, bireyin benlik tasarım düzeyi ile ilgili genel bir bilgi edinmek amacı ile geliştirilmiştir. Envanter, 66 maddeden oluşmaktadır (92).

Araştırmacı tarafından Coopersmith Özsaygı Envanteri'nin güvenirlik çalışmalarının yapıldığı aynı grup üzerindeki uygulamalarda; öğrencilerin Coopersmith Özsaygı Envanterinden aldıkları puanlarla, Benlik Tasarımı Envanterinden aldıkları puanlar arasında benzer ölçekler geçerliği $r=.65$ olarak bulunmuştur.

c- Denetim Odağı Ölçeği :

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin içten ya da dıştan denetimli olup olmadıklarının belirlenmesi için Rotter'in (1966) Denetim Odağı ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, davranışları denetleyen pekiştirmelerin içten ya da dıştan denetimine ilişkin genelleştirilmiş beklentilerinin bir ölçeği olarak geliştirilmiştir. Denetim Odağı Ölçeği 29 çift maddeden oluşan bir kağıt kalem testidir (89).

Ölçeğin puanlanmasında 23 çift madde esas alınıp, diğer altı çift madde değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Puanlamanın yapılabilmesi, denetimi dıştan algılama doğrultusunda yanıtlanan maddelerin toplanmasını gerektirmektedir. Puanlama için her bir çift maddenin a veya b şikkından birinin seçilmesi zorunludur. Bazı sorularda (a) şikkına, bazılarında ise (b) şikkına puan verilmektedir. Yüksek puanlar denetimin dıştan olduğunu, böylece bireyin olayları kendi davranışlarından bağımsız ve dış güçlerin kontrolünde algılandığını, düşük puanlar ise denetimin içten olduğunu ve bireyin olayları kendi davranışına bağımlı olarak algıladığını göstermektedir.

Orijinal Denetim Odağı Ölçeğinin Güvenirliği ve Geçerliği :

Rotter'in Denetim Odağı Ölçeğinin güvenirliği Kuder-Richardson formülüne göre erkek ve kızlar için .70 bulunmuştur. Testin tekrarı yöntemi ile bir ay sonra erkekler için .60, kızlar için .83, birleştirildiğinde ise .72 iki ay sonra erkekler için .49, kızlar için .61, her ikisi birleştirildiğinde ise .55 saptanmıştır (89).

Aracın benzer ölçekler geçerliği ise Marlowe-Crowne Sosyal Arzu Edilirlik Skalası (1964) ile korelasyonu $-.07$ ile $-.35$ arasında bulunmuştur. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile arasındaki ilişkinin ise $.61$ olduğu belirtilmiştir (89).

Rotter Denetim Odağı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışması:

Kullanılan ölçeğin güvenirliğini saptamak için araştırmacı tarafından "testin tekrarı" yöntemi yapılmıştır. Bu amaçla, 70 kişilik bir öğrenci grubu üzerinde ölçek iki hafta ara ile uygulanarak, öğrencilerin birinci ve ikinci uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı .70 olarak bulunmuştur (90, 91).

Rotter Denetim Odağı Ölçeğinin Geçerlik Çalışması:

Denetim Odağı Ölçeğinin geçerliği ile ilgili olarak yapılan çalışma benzer ölçekler geçerliğidir. Benzer ölçekler geçerliğini saptayabilmek için Nowicki ve Strickland (1973) tarafından geliştirilen, Yeşilyaprak (1986) tarafından standarlize edilen Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek; akademik yeterlilik, sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, üstesinden gelme ve kendi başına güdülenme ile davranışları betimleyen "Evet", "Hayır" türünden cevaplamayı gerektiren 40 soruluk bir testtir (82).

Araştırmacı tarafından Rotter'in Denetim Odağı Ölçeğinin güvenirlik çalışmalarının yapıldığı aynı grup üzerindeki uygulamalarda; öğrencilerin Rotter'in Denetim Odağı Ölçeğinden aldıkları puanlarla, Nowicki-Strickland Denetim Odağı ölçeğinden aldıkları puanlar arasında benzer ölçekler geçerliği $r=.55$ olarak bulunmuştur (91).

V e r i T o p l a m a İ ŝ l e m i

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanması 1990-1991 öğretim yılının Ocak-Mart ayları içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya geçilmeden önce ilgili yerlerden gerekli görölen izinler alınmış, örnekleme giren okulların yetkilileri ile görüşölerek izin belgeleri teslim edilmiş, araştırmanın hangi gün ve saatte yapılacağı belirlenmiştir. Uygulama yapılan her sınıfta, uygulamadan önce araştırmanın amacı açıklanmış, verilerin güvenilirliği için öğrencilere cevap kağıtları üzerine isimlerini yazmamaları istenmiştir. İlk olarak kendisi ve ailesi hakkındaki bilgileri içeren form dağıtılarak eksiksiz olarak doldurmaları istenmiştir. Daha sonra sırası ile özsayđı envanteri ve denetim odağı ölçeğini cevaplamaları istenmiştir. Cevaplardan her ikisinde kendi durumlarına uygun olmadığını düşünmeleri halinde, daha uygun olan birini seçmeleri gerektiği belirtilmiştir.

V e r i l e r i n A n a l i z i

Örnekleme alınan öğrencilere uygulanan kendisi ve ailesi hakkındaki bilgileri içeren formlardan elde edilen tanıtıcı bilgiler sayısal ve yüzde olarak betimsel tablolarda verilmiştir. Anket formunda bulunan bağımsız değişkenler ile öğrencilerin özsayđı ve denetim odağı ölçeğinden aldıkları ham puanlar ayrı ayrı toplanmış ve sosyo-ekonomik düzeeye göre sınıflandırılmıştır. Toplanan ham puanların dağılımına ait

aritmetik ortalamaları ve standart hataları hesaplanmış, sonuçlar tablolar halinde gösterilmiştir (93).

Öğrencilerin özsaygı envanterinden aldıkları ham puanlar büyüklük sırasına konmuştur. Elde edilen dağılım ortancasından ikiye bölünerek, 0-16 arası olan puanlar düşük özsaygıyı, 17-25 arası olan puanlar ise yüksek özsaygıyı ifade etmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin denetim odağı ölçeğinden aldıkları ham puanlar da büyüklük sırasına konmuştur. Elde edilen dağılım ortancasından ikiye bölünerek, 0-11 arası puanlar içten denetimliliği, 12-22 arası olan puanlar ise dıştan denetimliliği göstermektedir. Böylece bağımsız değişkenlere göre özsaygının yüksek ya da düşük olması, denetim odağının içten ya da dıştan olması arasında fark olup olmadığı istatistiksel olarak khi-kare (X^2) işlemi ile kontrol edilmiştir (94).

Ayrıca örneklem grubundaki öğrenciler için belirlenen bağımsız değişkenlerin özsaygı ve denetim odağı üzerine etkisini araştırmak için varyans analizi uygulanmıştır (95).

Son olarak öğrencilere uygulanan özsaygı ve denetim odağı ölçekleri arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesi için istatistiksel olarak korelasyon katsayısı (r) uygulanmıştır (96).

B U L G U L A R

Lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerini incelemek amacı ile bu çalışma planlanmıştır.

Araştırma ile ilgili toplanan bilgiler, yöneltilen sorular doğrultusunda analiz edilerek bulgular, önce betimsel nitelikte ve sonra bunların test edilmesi şeklinde aşağıda verilmiştir.

Örneklem grubunu oluşturan öğrenciler cinsiyetlerine ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre Tablo 1'de gösterilmiştir. Yine betimleyici tablolarda öğrencinin yaşı, kardeş sayısı, ailede kaçınıcı çocuk olduğu, yaşamlarının uzun süre geçtiği yerleşim birimi, annesinin öğrenim durumu, babasının öğrenim durumu frekans ve yüzde dağılımlar şeklinde 2-7 numaralı tablolarda verilmiştir. Bu tabloların verilmesindeki amaç, araştırmada ele alınan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin ileri düzeyde istatistiksel analiz bulgularının verilmesinden önce, örnekleme oluşturan, öğrencilerin çeşitli özellikleri yönünden tanıtılmasıdır.

Örneklem grubu öğrencilerin yaşlarına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo - 2. Örneklemeye Alınan Öğrencilerin
Yaşlarına Göre Dağılımları .

Yaşları	Sayı	%
16	31	2.5
17	491	40.9
18	425	35.4
19	162	13.5
20	68	5.6
21	23	2.6
Toplam	1200	100.0

Tablo 2 incelendiğinde örnekleme oluşturan öğrencilerin % 40.9'u 17 yaşında, % 2.6'sı 21 yaşındadır.

Araştırma örneklemine alınan öğrenciler kardeş sayılarına göre beş gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin kardeş sayılarına göre dağılımları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo-3. Örneklem Alınan Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları.

Kardeş Sayısı	Sayı	%
Kardeşi yok	74	6.2
Bir kardeşi var	359	29.9
İki kardeşi var	293	24.4
Üç kardeşi var	194	16.2
Dört ve daha fazla kardeşi var	280	23.3
Toplam	1200	100.0

Tablo 3'e bakıldığında öğrencilerin % 29.9'unun bir kardeşi olduğu, % 6.2'sinin kardeşinin olmadığı görülmektedir.

Örneklem grubu öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo - 4. Örneklem Alınan Öğrencilerin Ailede
Kaçınıcı Çocuk Olduğuna Göre Dağılımları ..

Ailede Kaçınıcı Çocuk olduğu	Sayı	%
Birinci çocuk	481	40.1
İkinci çocuk	178	14.8
Üçüncü çocuk	103	8.6
Dördüncü çocuk +	79	6.6
Sonuncu çocuk	359	29.9
Toplam	1200	100.0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde öğrencilerin % 40.1'i ailede birinci çocuk, % 6.6'sı dördüncü ve daha sonraki çocuktur.

Öğrencilerin yaşamlarının uzun süre geçtiği yerleşim birimine göre elde edilen verilerin dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo - 5. Örnekleme Alınan Öğrencilerin Yaşamlarının
Uzun Süresinin Geçtiği Yerleşim Birimine
Göre Dağılımları.

Yaşamlarının uzun süre Geçtiği Yerleşim Birimi	Sayı	%
Büyükşehir	1054	87.8
Şehir	68	5.6
İlçe	45	3.7
Köy	33	2.9
Toplam	1200	100.0

Tablo 5'te görüldüğü gibi öğrencilerin % 87.8'i yaşamlarının büyük bir bölümünü büyükşehirde, % 2.9'u köyde geçirmiştir.

Örnekleme seçilen öğrencilerin anneleri öğrenim durumlarına göre beş gruba ayrılmıştır. Annelerin öğrenim durumlarına göre dağılımları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo - 6. Örnekleme Alınan Öğrencilerin Annelerinin
Öğrenim Durumlarına göre Dağılımları.

Annelerin Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur-Yazar değil	128	10.6
İlkokul mezunu	567	47.3
Ortaokul mezunu	116	9.7
Lise veya dengi okul mez.	226	18.8
Yüksekokul mezunu	163	13.6
Toplam	1200	100.0

Tablo 6'ya göre öğrencilerin annelerinin % 47.3'ünün ilkokul mezunu, % 9.7'sinin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir.

Örnekleme giren öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre dağılımları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo - 7. Örnekleme Alınan Öğrencilerin Babalarının
Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Babalarının Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur-Yazar değil	20	1.6
İlkokul mezunu	424	35.4
Ortaokul mezunu	159	13.3
Lise veya dengi okul mez.	202	16.8
Yüksekokul mezunu	395	32.9
Toplam	1200	100.0

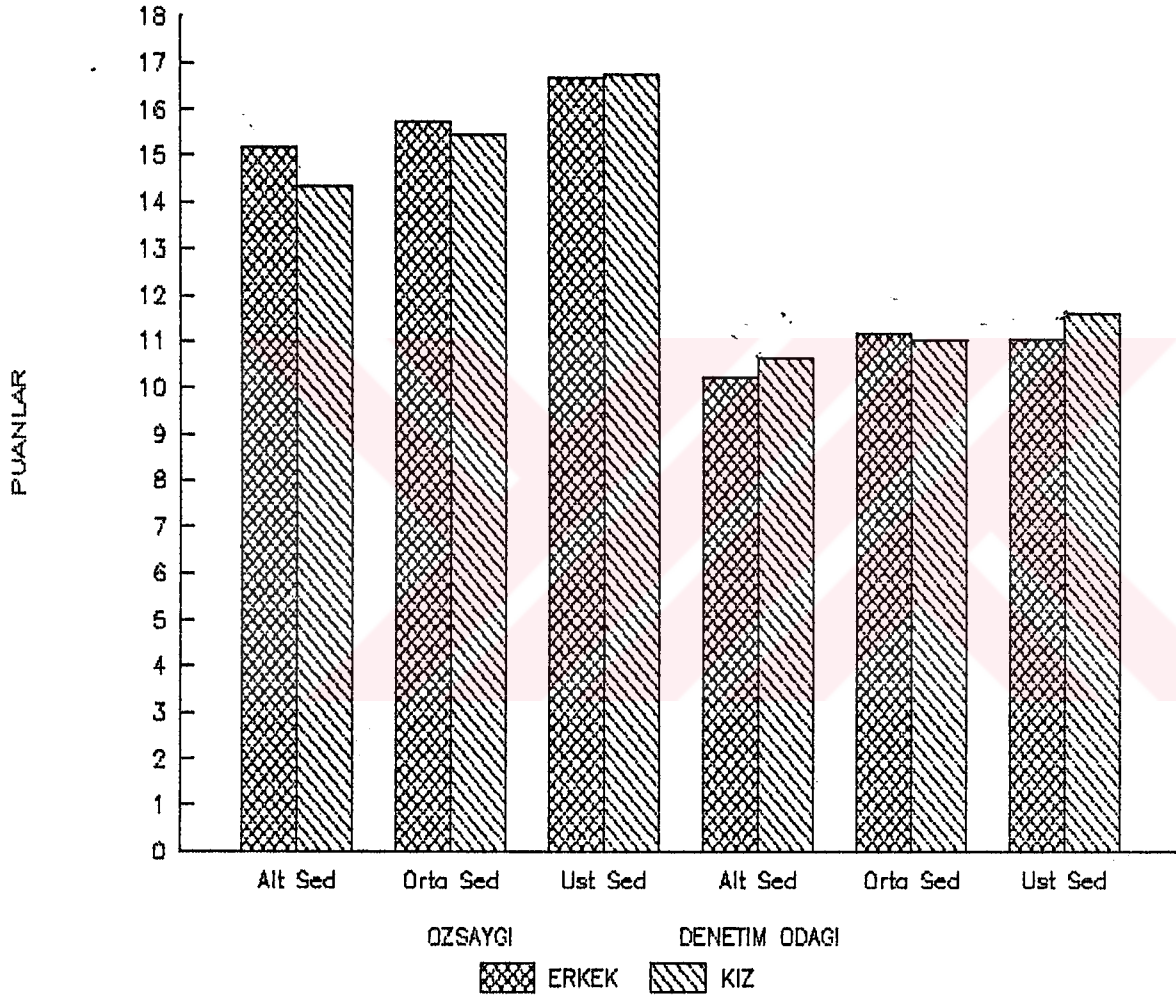
Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin babalarının % 35.4'ü ilkokul mezunu, % 1.6'sı okur-yazar değildir.

Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre özsaygı ve denetim odağı puanlarının aritmetik ($\bar{X}$) ortalamaları ve standart hataları (SX) hesaplanarak, alt grupların karakterlerini dağılım tipi bakımından, belirleyici istatistikler olarak 8-13 üncü Tablolarda verilmiştir.

Örneklem seçiminde sosyo-ekonomik düzeylerine göre üç gruba ayrılan öğrencilerin cinsiyetlerinin özsaygı ve denetim odağı puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart hataları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo - 8. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar .

ÖZSAYGI PUANLARI					DENETİM ODAĞI PUANLARI		
Cinsiyet	N	$\bar{X}$			$\bar{X}$		
Alt SED							
Erkek	200	15.20	$\bar{f}$	0.30	10.24	$\bar{f}$	0.22
Kız	200	14.34	$\bar{f}$	0.31	10.66	$\bar{f}$	0.21
Orta SED							
Erkek	200	15.76	$\bar{f}$	0.27	11.17	$\bar{f}$	0.24
Kız	200	15.46	$\bar{f}$	0.31	11.04	$\bar{f}$	0.23
Üst SED							
Erkek	200	16.67	$\bar{f}$	0.27	11.09	$\bar{f}$	0.23
Kız	200	16.76	$\bar{f}$	0.27	11.64	$\bar{f}$	0.24

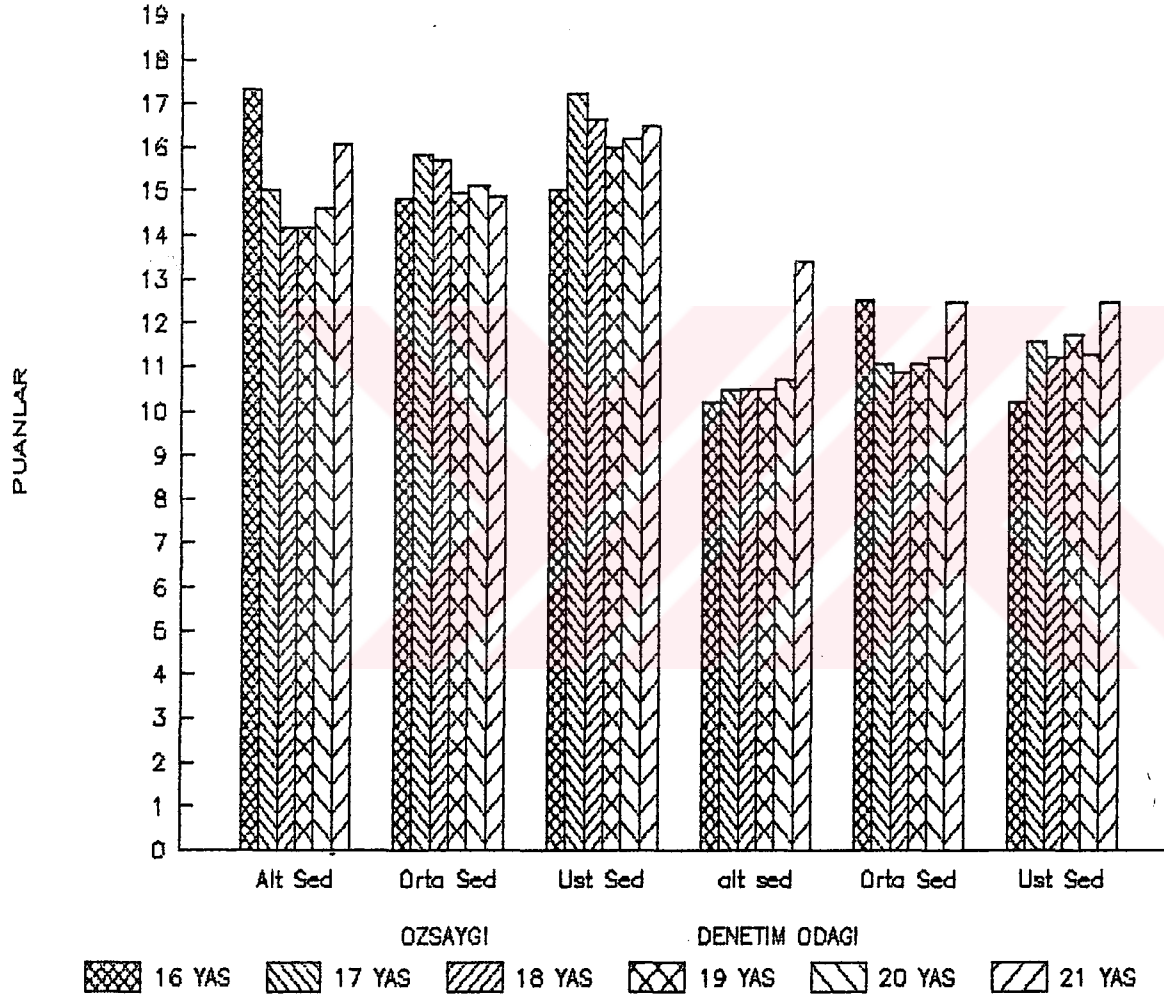
Şekil 1. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Tablo 8'de alt sosyo-ekonomik düzeyde erkek öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 15.20, denetim odağı puan ortalamaları 10.24'tir. Buna karşılık üst sosyo-ekonomik düzeyde kız öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.76, erkek öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları ise 11.09.'dir.

Örnekleme oluşturan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yaşlarına göre Özsaygı ve Denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart hatalar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo - 9. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin
Yaşlarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı
Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar .

ÖZSAYGI PUANLARI					DENETİM ODAĞI PUANLARI		
YAŞLARI	N	$\bar{X}$			$\bar{X}$		
Alt SED							
16	9	17.33	±	1.42	10.22	±	1.22
17	153	15.92	±	0.34	10.45	±	0.26
18	114	14.16	±	0.43	10.51	±	0.28
19	73	14.71	±	0.46	10.50	±	0.30
20	38	14.60	±	0.62	10.71	±	0.54
21	13	16.07	±	1.13	13.41	±	0.61
Orta SED							
16	17	14.82	±	1.03	12.52	±	0.65
17	211	15.82	±	0.29	11.05	±	0.22
18	103	15.72	±	0.38	10.88	±	0.36
19	46	14.95	±	0.62	11.06	±	0.50
20	15	15.13	±	0.62	11.20	±	0.92
21	8	14.87	±	0.90	12.50	±	1.08
Üst SED							
16	5	15.00	±	2.05	10.20	±	0.99
17	127	17.21	±	0.32	11.56	±	0.28
18	208	16.64	±	0.26	11.19	±	0.23
19	43	16.02	±	0.61	11.74	±	0.47
20	15	16.19	±	1.30	11.26	±	0.78
21	2	16.50	±	3.88	12.50	±	1.06

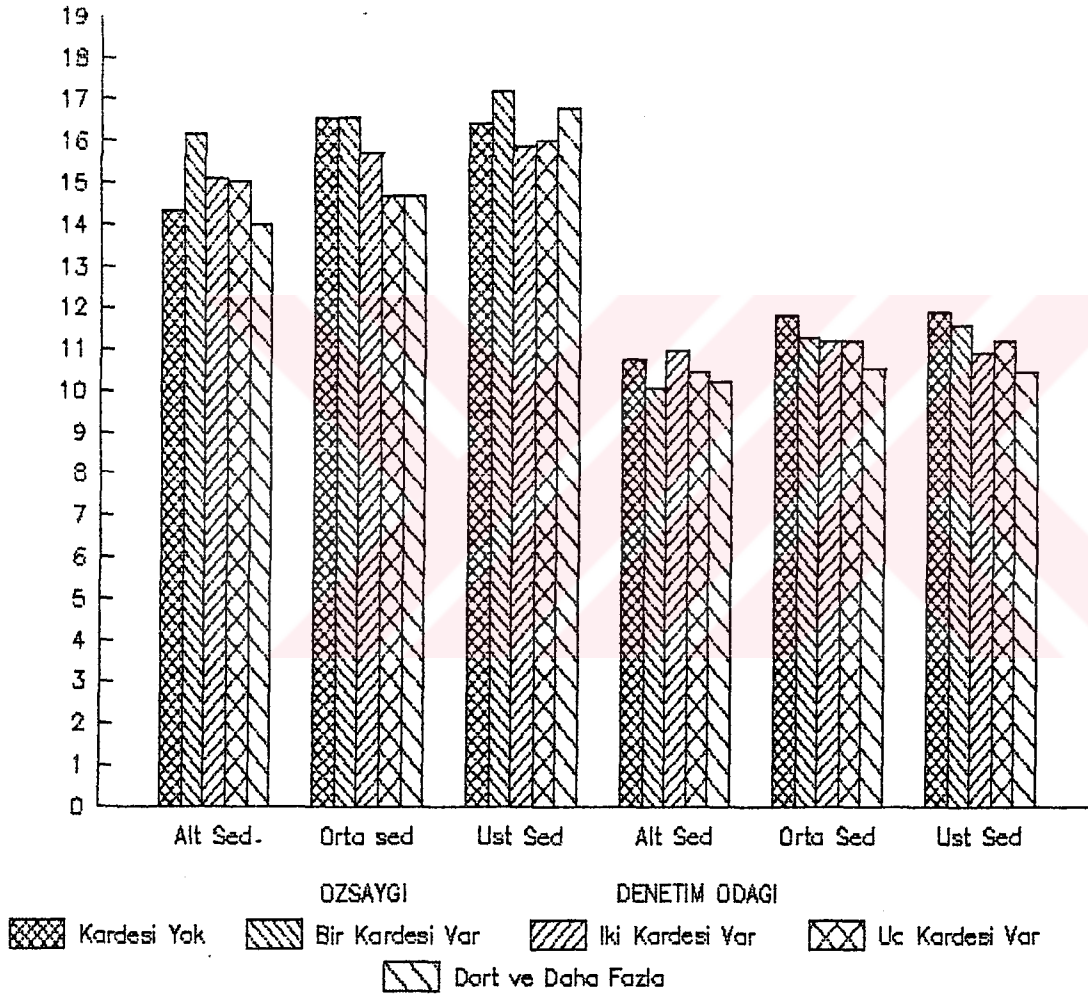
Şekil 2. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Yaşlarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Tablo 9 incelendiğinde alt sosyo-ekonomik düzeyde 16 yaşında olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 17.33, denetim odağı puan ortalamaları ise 10.22'dir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise 17 yaşında olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 17.21, 16 yaşında olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.20'dir.

Örnekleme alınan farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kardeş sayılarına göre özsaygı ve denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart hatalar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo - 10 . Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin
Kardeş Sayılarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı
Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar.

		ÖZSAYGI PUANLARI		DENETİM ODAĞI PUANLARI	
KARDEŞ SAYISI	N	$\bar{X}$		$\bar{X}$	
Alt SED					
Kardeşi Yok	9	14.33	$\bar{+}$ 1.57	10.77	$\bar{+}$.71
Bir kardeşi var	47	16.17	$\bar{+}$.63	10.06	$\bar{+}$.44
İki kardeşi var	95	15.13	$\bar{+}$.43	10.96	$\bar{+}$.31
Üç kardeşi var	90	15.02	$\bar{+}$.45	10.48	$\bar{+}$.34
Dört ve daha fazla					
kardeşi var	159	14.01	$\bar{+}$.33	10.22	$\bar{+}$.24
Orta SED					
Kardeşi Yok	18	16.55	$\bar{+}$.85	11.83	$\bar{+}$.75
Bir kardeşi var	109	16.59	$\bar{+}$.36	11.26	$\bar{+}$.34
İki kardeşi var	120	15.74	$\bar{+}$.36	11.20	$\bar{+}$.30
Üç kardeşi var	69	14.69	$\bar{+}$.50	12.18	$\bar{+}$.41
Dört veya daha					
fazla kardeşi var	84	14.70	$\bar{+}$.46	10.55	$\bar{+}$.33
Üst SED.					
Kardeşi Yok	47	16.44	$\bar{+}$.60	11.91	$\bar{+}$.51
Bir kardeşi var	203	17.20	$\bar{+}$.27	11.59	$\bar{+}$.23
İki kardeşi var	78	15.91	$\bar{+}$.39	10.93	$\bar{+}$.38
Üç kardeşi var	35	16.00	$\bar{+}$.72	11.22	$\bar{+}$.49
Dört ve daha fazla					
kardeşi var	37	16.78	$\bar{+}$.52	10.45	$\bar{+}$.47

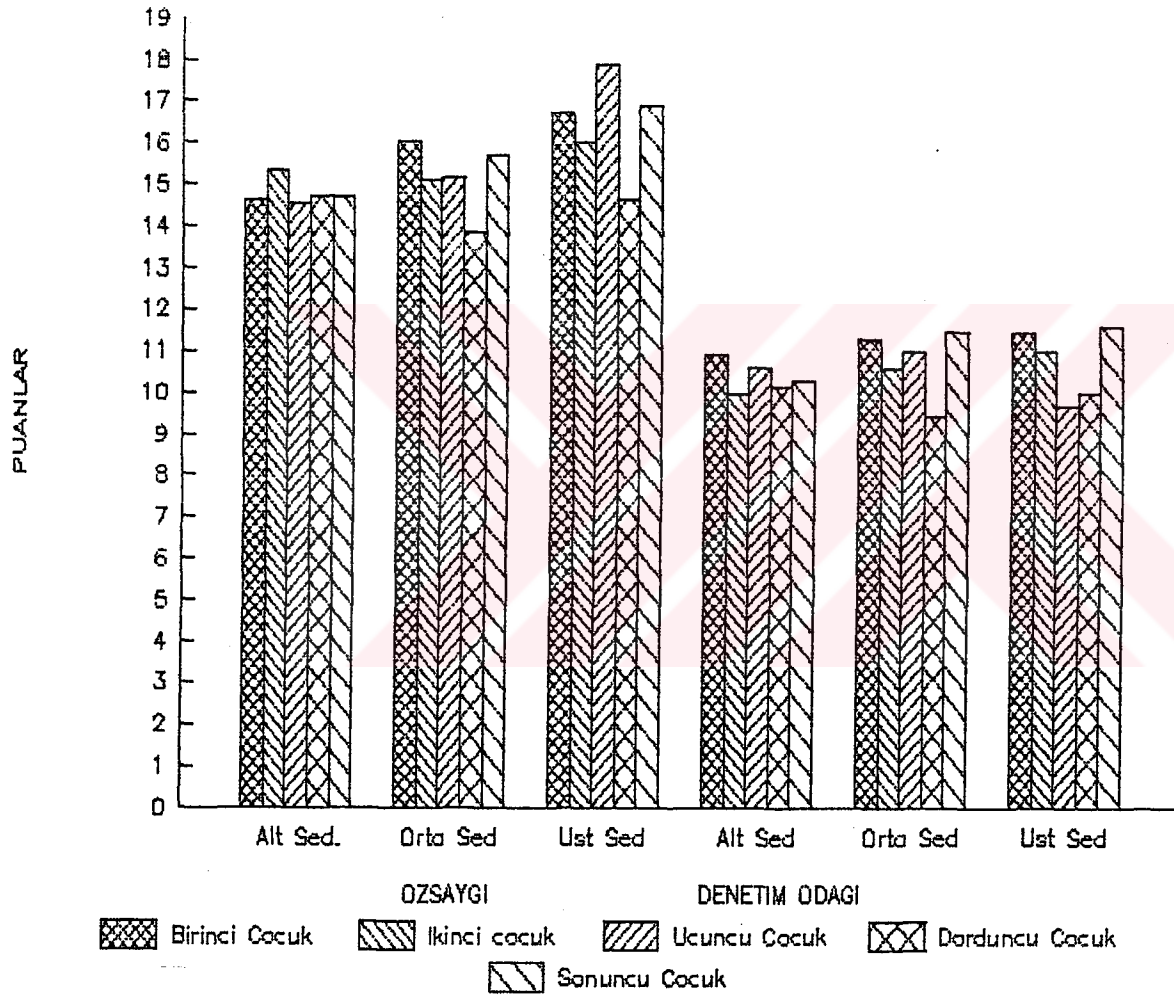
Şekil 3. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Tablo 10'a göre üst sosyo-ekonomik düzeyde bir kardeşi olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 17.20, dört ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.45'tir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise bir kardeşi olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.17, bir kardeşi olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.06'dır.

Alt, Orta ve Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre özsaygı ve Denetim Odağı puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart hatalar Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo-11. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin
Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Özsaygı
ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik
Ortalamalar.

Ailede Kaçınıcı Çocuk olduğu	ÖZSAYGI PUANLARI		DENETİM ODAĞI PUANLARI
	N	$\bar{X}$	$\bar{X}$
Alt SED			
Birinci	125	14.61 $\pm$.40	10.92 $\pm$ 0.27
İkinci	71	15.36 $\pm$.44	9.98 $\pm$ 0.35
Üçüncü	50	14.52 $\pm$.63	10.60 $\pm$ 0.44
Dördüncü +	54	14.74 $\pm$.53	10.16 $\pm$ 0.45
Sonuncu	100	14.68 $\pm$.45	10.27 $\pm$ 0.30
Orta SED			
Birinci	158	16.05 $\pm$.32	11.29 $\pm$ 0.25
İkinci	64	15.14 $\pm$.55	10.59 $\pm$ 0.44
Üçüncü	39	15.17 $\pm$.59	11.00 $\pm$ 0.51
Dördüncü +	19	13.84 $\pm$ 1.08	9.42 $\pm$ 0.67
Sonuncu	120	15.70 $\pm$.35	11.45 $\pm$ 0.32
Üst SED			
Birinci	198	16.70 $\pm$.28	11.43 $\pm$ 0.25
İkinci	43	16.02 $\pm$.55	11.02 $\pm$ 0.37
Üçüncü	14	17.85 $\pm$ 1.02	9.71 $\pm$ 0.52
Dördüncü +	6	14.66 $\pm$ 1.07	10.00 $\pm$ 1.52
Sonuncu	139	16.92 $\pm$.31	11.60 $\pm$ 0.27

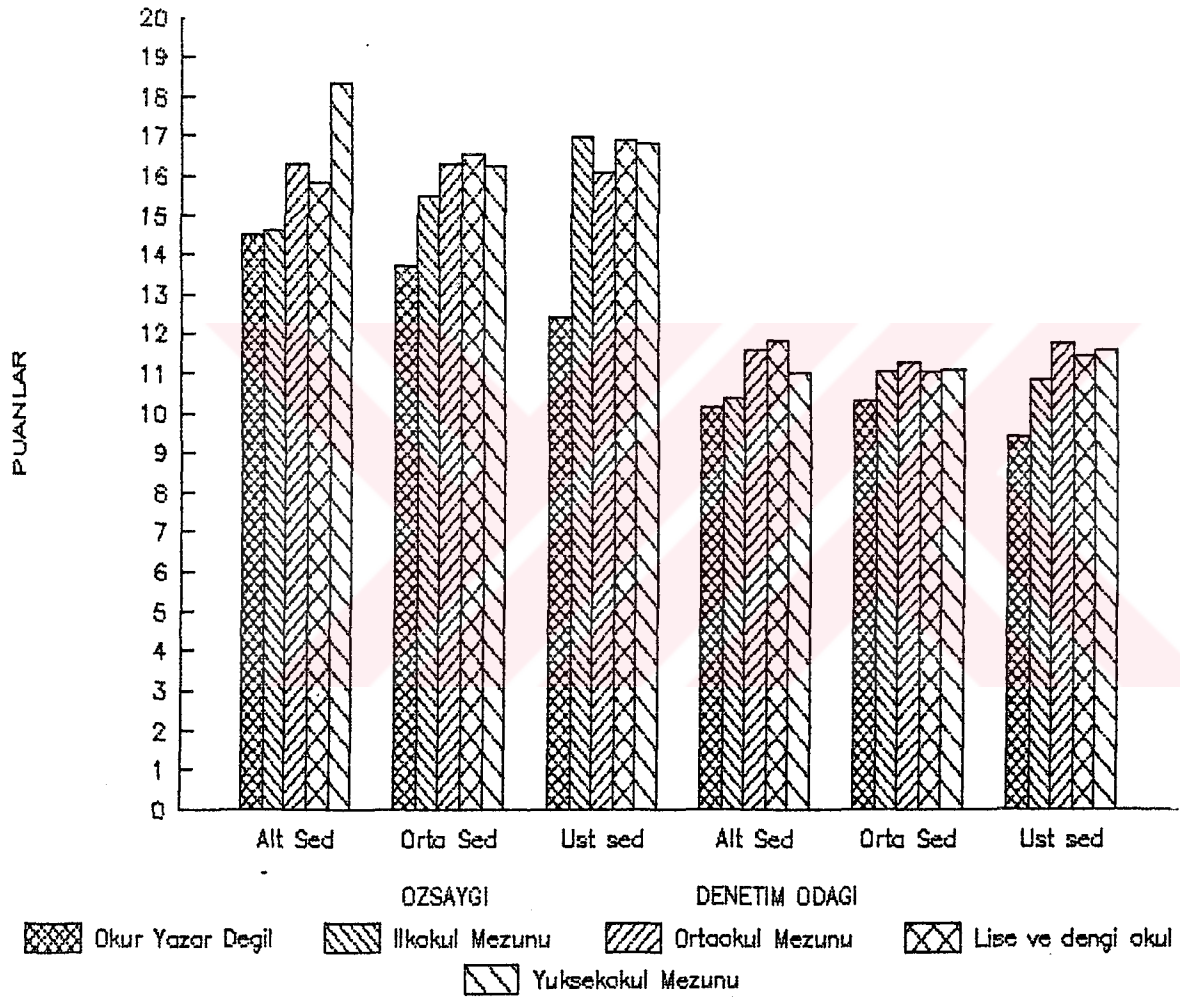
Şekil 4. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Ailede Kaçını Çocuk Olduklarına Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında alt sosyo-ekonomik düzeyde ailede ikinci çocuk olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 15.36, yine ailede ikinci çocuk olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.98'dir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 17.85, yine ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 19.71'dir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre özsaygı ve denetim odağı puanlarına ait ortalamalar ve standart hatalar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo - 12. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik Ortalamalar.

Annelerin Öğrenim Durumu	N	ÖZSAYGI PUANLARI	DENETİM ODAĞI PUANLARI
		$\bar{X}$	$\bar{X}$
Alt SED			
Okur-Yazar değil	78	24.50 $\pm$ 0.51	10.17 $\pm$ 0.36
İlkokul mezunu	278	14.61 $\pm$ 0.26	10.34 $\pm$ 0.19
Ortaokul mezunu	24	16.29 $\pm$ 0.71	11.58 $\pm$ 0.60
Lise veya dengi			
okul mezunu	17	15.82 $\pm$ 1.21	11.82 $\pm$ 0.53
Yüksekokul mezunu	3	18.33 $\pm$ 2.18	11.00 $\pm$ 1.24
Orta SED			
Okur-Yazar değil	43	13.72 $\pm$ 0.59	10.32 $\pm$ 0.49
İlkokul mezunu	210	15.46 $\pm$ 0.27	11.02 $\pm$ 0.24
Ortaokul mezunu	47	16.27 $\pm$ 0.65	12.27 $\pm$ 0.56
Lise veya dengi			
okul mezunu	61	16.54 $\pm$ 0.51	11.06 $\pm$ 0.38
Yüksek okul mezunu	39	16.26 $\pm$ 0.66	11.10 $\pm$ 0.48
Üst SED			
Okur-Yazar değil	7	12.43 $\pm$ 1.57	9.42 $\pm$ 0.83
İlkokul mezunu	79	16.97 $\pm$ 0.39	10.85 $\pm$ 0.35
Ortaokul mezunu	45	16.07 $\pm$ 0.56	11.78 $\pm$ 0.44
Lise veya dengi			
okul mezunu	148	16.90 $\pm$ 0.32	11.43 $\pm$ 0.28
Yüksekokul mezunu	121	16.87 $\pm$ 0.35	11.58 $\pm$ 0.31

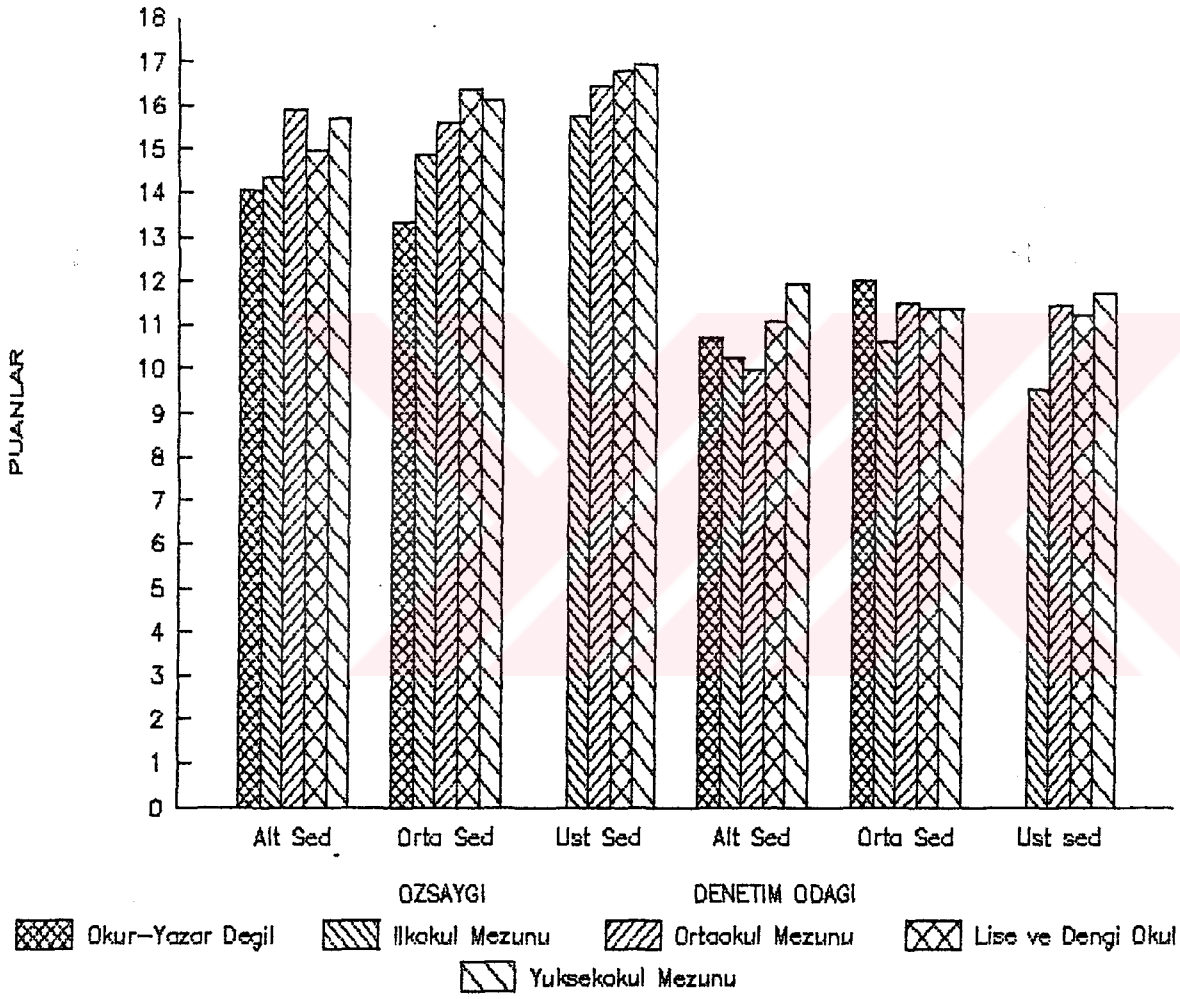
Şekil 5. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Tablo 12'ye göre üst sosyo-ekonomik düzeyde anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.97 iken, anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.42'dir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise anneleri yüksekokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 18.33, anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.17'dir.

Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna göre özsaygı ve denetim odağı puanlarına ilişkin ortalamalar ve standart hatalar Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo - 13. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin
Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı
ve Denetim Odağı Puanlarına Ait Aritmetik
Ortalamalar.

Babaların Öğrenim Durumu		ÖZSAYGI PUANLARI	DENETİM ODAĞI PUANLARI
	N	$\bar{X}$	$\bar{X}$
Alt SED			
Okur-Yazar değil	17	14.06 $\pm$ 0.94	10.70 $\pm$ 0.80
İlkokul mezunu	241	14.36 $\pm$ 0.27	10.25 $\pm$ 0.19
Ortaokul mezunu	64	15.89 $\pm$ 0.52	9.96 $\pm$ 0.43
Lise veya dengi			
okul mezunu	48	14.98 $\pm$ 0.71	11.06 $\pm$ 0.39
Yüksekokul mezunu	30	15.70 $\pm$ 0.68	11.93 $\pm$ 0.64
Orta SED			
Okur-Yazar değil	3	13.30 $\pm$ 1.24	12.00 $\pm$ 1.27
İlkokul mezunu	143	14.87 $\pm$ 0.32	10.60 $\pm$ 0.28
Ortaokul mezunu	62	15.60 $\pm$ 0.42	11.46 $\pm$ 0.42
Lise veya dengi			
okul mezunu	72	16.36 $\pm$ 0.45	11.36 $\pm$ 0.41
Yüksekokul mezunu	120	16.11 $\pm$ 0.42	11.35 $\pm$ 0.30
Üst SED			
İlkokul mezunu	40	15.72 $\pm$ 0.55	9.55 $\pm$ 0.49
Ortaokul mezunu	33	16.42 $\pm$ 0.63	11.45 $\pm$ 0.46
Lise veya dengi			
okul mezunu	82	16.75 $\pm$ 0.42	11.23 $\pm$ 0.33
Yüksekokul mezunu	245	16.91 $\pm$ 0.25	11.70 $\pm$ 0.21

Şekil 6. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Özsaygı ve Denetim Odağı Puan Ortalamaları.

Tablo 13'e bakıldığında zaman alt sosyo-ekonomik düzeyde babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 15.89, yine babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.96'dır. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise, babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.91, babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.55'dir.

Ortanca değerlerine göre özsaygı gelişimleri yüksek-düşük, denetim odağı gelişimleri içten-dıştan olarak iki gruba ayrılan öğrencilerin, bağımsız değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek için Ki-kare analizi ile test edilmiş ve sonuçlar 14-28. Tablolarda sunulmuştur.

Özsaygı gelişimleri öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo - 14 Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı
Gelişimleri ile Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Cinsiyeti	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	324	49.3	276	50.8	600	50.0
Kız	333	50.7	267	49.2	600	50.0
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$X^2=0.27$ $p>0.05$ önemsiz

Tablo 14'te görüldüğü gibi özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile kız ve erkek öğrenciler arasında fark bulunamamıştır ($P>0.05$). Her iki cinsiyette öğrenciler birbirlerine çok yakın puanlar almışlardır.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin yaşlarına göre dağılımları Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo - 15. Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Özsaygı
Gelişimleri ile Yaşlarına Göre Dağılımları.

Özsaygı gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Öğrencinin yaşı	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
16	17	2.6	14	2.5	31	2.6
17	248	37.7	243	44.7	491	40.9
18	233	35.4	192	35.4	425	35.4
19	104	15.9	58	10.7	162	13.5
20	42	6.4	26	4.8	68	5.7
21	13	2.0	10	1.9	23	2.6
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$X^2=12.1297$ $p>0.05$ Önemsiz

Tablo 15'de de verildiği gibi özsaygı gelişiminin düşük yada yüksek olması ile öğrencilerin yaşları arasında önemli bir fark saptanmamıştır - ($P>0.05$). Değişik yaş gruplarındaki öğrenciler benzer puan almışlardır.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin kardeş sayılarına göre dağılımları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo - 16. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı
Gelişimleri ile Kardeş Sayılarına
Göre Dağılımları.

Özsaygı gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Kardeş sayısı	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kardeşi yok	38	5.8	36	6.6.	74	6.2
Bir kardeşi var	157	23.9	202	37.2	359	29.9
İki kardeşi var	161	24.5	132	24.3	293	24.4
Üç kardeşi var	121	18.4	73	13.4	194	16.1
Dört ve daha fazla kardeşi var	180	27.4	100	18.5	280	23.4
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$\chi^2 = 32.7642$ $p < 0.01$ önemli

Yukarıdaki tablo incelendiğinde özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile öğrencilerin kardeş sayıları arasında önemli bir farklılık bulunmuştur ($P < 0.01$). En çok düşük özsaygıya sahip olan öğrencilerin dört ve daha fazla kardeşi olduğu (% 27.4), en çok yüksek özsaygıya sahip olan öğrencilerin ise bir kardeşi olduğu (% 37.2) görülmektedir.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre dağılımları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo - 17. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Kaçınıcı Çocuk Olduğu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlk çocuk	262	39.9	219	40.3	481	40.1
İkinci çocuk	97	14.8	81	15.0	178	14.8
Üçüncü çocuk	61	9.3	42	7.7	103	8.6
Dördüncü çocuk	52	7.9	27	5.0	79	6.6
Son çocuk	185	28.1	174	32.0	359	29.9
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$X^2 = 6.26209$ $p > 0.05$ Önemsiz

Tablo 17'ye göre özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile öğrencilerin ailelerinde kaçınıcı çocuk oldukları arasındaki farklılık önemsiz bulunmuştur ($p > 0.05$). Hem en fazla düşük özsaygıya (% 39.9) hem de en fazla yüksek özsaygıya sahip olan öğrencilerin ailelerinde ilk çocuk olduğu saptanmıştır.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre dağılımları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo -18. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Annelerinin Öğrenim Durumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-Yazar Değil	89	13.5	39	7.2	128	10.7
İlkokul mezunu	333	50.7	234	43.1	567	47.2
Ortaokul mezunu	55	8.4	61	11.2	116	9.7
Lise veya dengi okul mezunu	103	15.7	123	22.6	226	18.8
Yüksek okul mezunu	77	11.7	86	15.9	163	13.6
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$X^2=28.8243$ $p<0.01$ önemli

Tablo 18 incelendiğinde, özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyleri arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0.01$). Burada da hem en düşük (% 50.7), hem de en yüksek (% 43.1) özsaygıya sahip olan öğrencilerin annelerinin ilkokul mezunu olduğu görülmüştür.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre dağılımları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo - 19.Örnekleme Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Babalarının Öğrenim Durumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-Yazar Değil	15	2.3	5	0.9	20	1.7
İlkokul mezunu	276	42.0	148	27.3	424	35.3
Ortaokul mezunu	88	13.4	71	13.1	159	13.3
Lise veya dengi okul mezunu	97	14.8	105	19.3	202	16.8
Yüksekokul mezunu	181	27.5	214	39.4	395	32.9
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$\chi^2=38.0463$ $p<0.01$ önemli

Tablo 19'da özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyleri arasındaki farklılığın önemli olduğu görülmektedir ($P<0.01$). Gruplar arasında en yoğun düşük özsaygının görüldüğü babaları ilkokul mezunu olan öğrenciler (% 42.0)'dır. Bu durumun tersine en fazla yüksek özsaygı ise babaları yüksekokul mezunu olan öğrenciler (% 39.4) bulunmuştur.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo - 20. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı Gelişimleri ile Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Sosyo-ekonomik Düzey	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Alt	242	36.8	158	29.1	400	33.3
Orta	228	34.7	172	31.7	400	33.3
Üst	187	28.5	213	39.2	400	33.3
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$X^2=16.49$ $p<0.01$ Önemli

Tablo 20'ye göre özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0.01$). Düşük özsaygıya sahip olan öğrencilerin çoğunluğu alt sosyo-ekonomik düzeyde (% 36.8) olup, yüksek özsaygıya sahip olan öğrencilerin çoğunluğu ise üst sosyo-ekonomik düzeyde (%39.2)'dir.

Özsaygı gelişiminin öğrencilerin denetim odağı gelişimlerine göre dağılımları Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo - 21. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Özsaygı

Gelişimleri ile Denetim Odağına Göre Dağılımları.

Özsaygı Gelişimi	Düşük		Yüksek		Toplam	
Denetim Odağı Gelişimi	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İçten Denetim	350	53.3	337	62.1	687	57.3
Dıştan Denetim	307	46.7	206	37.9	513	42.8
Toplam	657	100.0	543	100.0	1200	100.0

$\chi^2=9.38569$ $p<0.01$ Önemli

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, özsaygı gelişiminin öğrencilerin denetim odağı arasındaki farkın önemli olduğu görülmektedir ($P<0.01$). Yüksek özsaygıya sahip olan öğrencilerin daha fazla içten denetimli olduğu (% 62.1) bulunmuştur.

Denetim odağı gelişiminin öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo - 22 Örneklem Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Cinsiyet	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	349	50.8	251	48.9	600	50.0
Kız	338	49.2	262	51.1	600	50.0
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=0.520958$ $p>0.05$ Önemsiz

Tablo 22'ye göre öğrencilerin içten ya da dıştan denetimli olmaları ile cinsiyetleri arasındaki farklılık önemsiz bulunmuştur ($P>0.05$). İçten ve dıştan denetimli kız ve erkek öğrencilerin sayılarının birbirlerine çok yakın olduğu görülmektedir.

Denetim odağı gelişiminin öğrencilerin yaşlarına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo - 23 Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Yaşlarına Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Öğrencinin yaşı	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
16	17	2.5	14	2.7	31	2.6
17	279	40.6	212	41.3	491	40.9
18	242	35.2	183	35.7	425	35.4
19	94	13.8	68	13.3	162	13.5
20	40	5.8	28	5.4	68	5.7
21	15	2.1	8	1.6	23	2.6
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=1.34868$ $p>0.05$ Önemsiz

Tablo 23 incelendiğinde denetim odağı gelişiminin içten ya da dıştan olması ile öğrencilerin yaşları arasındaki fark önemsizdir ($P>0.05$). En fazla içten denetimlilerin (% 40.6) ve yine en fazla dıştan denetimlilerin (% 41.3) 17 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

Denetim odağı gelişiminin öğrencilerin kardeş sayılarına göre dağılımları Tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo - 24. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Kardeş Sayılarına Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Kardeş sayısı	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kardeşi yok	37	5.4	37	7.2	74	6.1
Bir kardeşi var	192	27.9	167	32.5	359	29.9
İki kardeşi var	162	23.6	131	25.6	293	24.5
Üç Kardeşi var	112	16.3	82	15.9	194	16.2
Dört ve daha fazla kardeşi var	184	26.8	96	18.8	280	23.3
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=12.3467$ $p<0.05$ Önemli

Yukarıdaki tabloya bakıldığında denetim odağı gelişiminin içten ya da dıştan olması ile öğrencilerin kardeş sayıları arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0.05$). En fazla içten denetimlilerin (% 27.9) ve aynı şekilde dıştan denetimlilerin (% 32.5) tek kardeşi olduğu saptanmıştır.

Denetim odağı gelişiminin öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo - 25. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Ailede kaçınıcı Çocuk Olduğu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlk çocuk	263	38.3	218	42.5	481	40.1
İkinci çocuk	116	16.9	62	12.1	178	14.8
Üçüncü çocuk	66	9.6	37	7.2	103	8.6
Dördüncü çocuk	53	7.7	26	5.0	79	6.6
Sonuncu çocuk	189	27.5	170	33.2	359	29.9
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=14.0560$ $p<0.01$ Önemli

Tablo 25'e göre içten ya da dıştan denetimli olma ile öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk oldukları arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0.01$). En fazla içten denetimli öğrencilerin (% 38.3) ve en fazla dıştan denetimli öğrencilerin (% 42.5) ailede ilk çocuk olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki denetim odağı gelişiminin öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre dağılımları verilmiştir.

Tablo - 26. Örneklem Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Annelerin Öğrenim Durumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur Yazar Değil	82	11.9	46	9.0	128	10.7
İlkokul mezunu	352	51.2	215	41.9	567	47.2
Ortaokul mezunu	53	7.7	63	12.3	116	9.7
Lise veya dengi okul mezunu	121	17.7	105	20.5	226	18.8
Yüksekokul mezunu	79	11.5	84	16.3	163	13.6
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=20.5781$ $p<0.01$ Önemli

26 ncı tablo incelendiğinde içten ya da dıştan denetimli olma ile öğrencilerin annelerinin öğrenim durumu arasındaki farklılığın önemli olduğu saptanmıştır ($P<0.01$). En fazla içten denetimli öğrencilerin (% 51.2) ve en fazla dıştan denetimli öğrencilerin (% 41.9) annelerinin ilkokul mezunu oldukları görülmektedir.

Denetim odağı gelişiminin öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre dağılımları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo - 27. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
Babalarının Öğrenim Durumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-Yazar Değil	12	1.7	8	1.6	20	1.7
İlkokul mezunu	279	40.6	145	28.3	424	35.3
Ortaokul mezunu	90	13.2	69	13.5	159	13.3
Lise veya dengi okul mezunu	113	16.4	89	17.3	202	16.8
Yüksekokul mezunu	193	28.1	202	39.3	395	32.9
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=24.2592$ $p<0.01$ Önemli

Tablo 27'ye göre öğrencilerin içten ya da dıştan denetimli olmaları ile babalarının öğrenim durumları arasındaki fark önemli bulunmuştur ($P<0.01$). En fazla içten denetimli öğrencilerin babalarının ilkokul mezunu olduğu (% 40.6), en fazla dıştan denetimli öğrencilerin ise babalarının yüksekokul mezunu olduğu (% 39.3) görülmektedir.

Aşağıda denetim odağı gelişiminin öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları verilmiştir.

Tablo - 28. Örneklemeye Seçilen Öğrencilerin Denetim Odağı Gelişimleri ile Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları.

Denetim Odağı Gelişimi	İçten D.		Dıştan D.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sosyo Ekonomik Düzyey						
Alt	258	37.5	142	27.8	400	33.3
Orta	220	32.0	180	35.0	400	33.3
Üst	209	30.5	191	37.2	400	33.3
Toplam	687	100.0	513	100.0	1200	100.0

$X^2=13.5039$ $p<0.01$ Önemli

Yukarıdaki tablo incelendiğinde öğrencilerin içten ya da dıştan denetimli olmaları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki farklılık önemli bulunmuştur ($P<0.01$). En çok içten denetimli öğrencilerin alt sosyo-ekonomik düzeyde olduğu (%37.5), buna karşılık en çok dıştan denetimli öğrencilerin üst sosyo-ekonomik düzeyde olduğu (% 37.2) görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin Özsaygı ve denetim odağı gelişimini etkileyen temel bağımsız değişkenler olarak sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet alınmıştır. Bu gruplar arasında anlamlı fark olup olmadığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezinde yapılan Varyans analizi ile test edilmiş ve 29 ve 30. Tablolarda gösterilmiştir.

Tablo - 29. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Cinsiyetin Özsaygı
Toplam Puanı Üzerine Etkisine İlişkin
Varyans Analizi.

Varyans Kaynağı	Serb.D.	Kare T.	Kare Ort.	F
Sosyo-ekonomik				
Düzey	2	763.1	381.6	22.57*
Cinsiyet Grupları	1	38.2	38.2	2.26
Etkileşim	2	45.2	22.6	1.33
Hata	1194	20163.5		
Toplam	1199	21010.0		

*P<0.01 Önemli

Tablo 29'da alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerde özsaygı puanlarına ait farklılıkları önemli (P<0.01) bulunurken, cinsiyetin ve cinsiyet sosyo-ekonomik düzey etkileşiminin önemli olmadığı bulunmuştur P>0.05 (Bakınız Ek:II).

Tablo -30. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Cinsiyetin Denetim Odağı Toplam Puanı Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi.

Varyans Kaynağı	Serb.D.	Kare T.	Kare Ort.	F
Sosyo-ekonomik				
Düzey	2	178.1	89.1	8.25*
Cinsiyet Grupları	1	23.5	23.5	2.17
Etkileşim	2	26.2	13.1	1.21
Hata	1194	12909.5		
Toplam	1199	13137.3		

*P<0.01 Önemli

Tablo 30 incelendiğinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerde denetim odağı puanlarına ait farklılıkları önemli ($P<0.01$) bulunurken, cinsiyetin ve cinsiyet sosyo-ekonomik düzey etkileşiminin önemli olmadığı görülmüştür $P>0.05$ (Bakınız Ek:III).

Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan özsaygı ve denetim odağı arasındaki ilişki Tablo 31'de sunulmuştur.

Tablo-31. Örneklem Alınan Öğrencilerin Özsaygı ve Denetim Odağı Gelişimlerine ait Korelasyon Sonucu.

	Özsaygı
Denetim Odağı	- 6.298 *

* $P < 0.05$ önemli

Tablo 31'de görüldüğü gibi özsaygı ve denetim odağı arasındaki korelasyonun önemli olduğu bulunmuştur $P < 0.05$ (Bakınız Ek:IV).

T A R T I Ş M A

Bu araştırma lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerinin incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyden 400, orta sosyo-ekonomik düzeyden 400, üst sosyo-ekonomik düzeyden 400 olmak üzere toplam 1200 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan öğrencilerin özsaygı gelişimleri için Coopersmith Özsaygı Envanteri, denetim odağı gelişimlerini belirlemek için ise Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler tablolara dönüştürülmüştür. Yapılan analizler sonucunda farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı puanları arasında farklılık bulunmuştur.

Örnekleme alınan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı Tablo 2'de görülmektedir. Grubun % 40.9'u 17 yaşındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Bu bulgular örneklem grubundaki öğrencilerin çoğunluğunun 17 yaşında olan öğrencilerden oluştuğunu göstermektedir..

Tablo 3'de de görüldüğü gibi, öğrencilerin % 29.9'unun tek kardeşi vardır. Bu bulgular örnekleme oluşturan öğrencilerin çoğunluğunun tek kardeşi olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'de örneklem grubundaki öğrencilerin çoğunluğunun (% 40.1) ailenin ilk çocuğu olduğu bulunmuştur.

Tablo 5'de öğrencilerin yaşamlarının uzun sürelerinin geçtiği yerleşim birimi gösterilmiştir. Grubun % 87.8'inin yaşamlarının büyük bir bölümünün büyükşehirde geçtiği bulunmuştur. Örneklemi oluşturan öğrencilerin çoğunluğunun büyükşehir kökenli olması, yanıltıcı sonuçlar vereceğinden, bu değişken araştırmada diğer analizlere dahil edilmemiştir.

Tablo 6 ve 7'de öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim durumunun dağılımı incelendiği, ilkokul mezunu anne ve babaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu oran anneler için % 47.3, babalar için % 35.4 olarak bulunmuştur.

Tablo 8'de sosyo-ekonomik düzeye göre öğrencilerin cinsiyetleri ile özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Buna göre alt sosyo-ekonomik düzeydeki erkek öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 15.20, kız öğrencilerin 14.34'tür. Buna karşılık üst sosyo-ekonomik düzeyde erkek öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.67, kız öğrencilerin 16.76'dır. Öğrencilerin özsaygı gelişimlerinin cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 14'de gösterilmiştir. Özsaygı gelişiminin yüksek ya da düşük olması ile kız ve erkek öğrenciler arasında fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Geleneksel toplumumuzda erkek çocuklar daha hoşgörülü kızlar ise daha baskılı yetiştirilmektedir. Kız çocuklarına daha az değer verilmesi, onların özsaygılarını düşürmektedir. Bu durumun alt sosyo-ekonomik düzeydeki kız öğrenciler için geçerli olabileceği Tablo

8'de de görülmektedir. Erkek çocuklarına ise verilen değerle birlikte, büyük sorumluluklarda yüklenmektedir. Ailesine karşı sorumlu tutulan erkek çocuk kendisini değerli değil, başkaları için gerekli görebilir. Araştırmanın Ankara'da yapıldığı gözönüne alınırsa, şehirlerde yetiştirilen erkek çocuğun kırsal kesimde olduğu kadar, kızlardan daha fazla ayrıcalıklara sahip olamaması, şehirlerde kız çocuklarına esnek davranılması ve anne-babanın cinsiyet ayrımı yapmaması özsaygı gelişiminde cinsiyetler arası farklılığın bulunmamasında rol oynamış olabilir.

Amerika Birleşik Devletlerinde yaptıkları çalışmada ergenlerin özsaygı gelişimi ve cinsiyet rollerini algılamalarını yedinci sınıftaki 140 kız ve erkek ergende inceleyen Awana, Kehle ve Jenson (1986), kızların erkeklerden daha fazla yüksek özsaygıya sahip olduklarını ve cinsiyet rollerini algıladıklarını belirtmişlerdir (97).

Tablo 9'da farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yaşlarına göre özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyden 16 yaşında olan öğrencilerin 17.33, üst sosyo-ekonomik düzeyden ise 17 yaşında olan öğrencilerin 17.21 ile en fazla özsaygı puan ortalamalarına sahip oldukları bulunmuştur. Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki tüm yaşlar arasında en fazla özsaygı puan ortalaması yüksek olan grupların 16 ve 17 yaşlardaki öğrenciler olduğu görülmektedir. Tablo 15'de

örneklem grubu öğrencilerin özsaygı gelişimlerinin yaşlarına göre dağılımları görülmektedir. Özsaygı gelişiminin düşük ya da yüksek olması ile öğrencilerin yaşları arasındaki farklılığın önemli olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Bu bulgular 16 ve 17 yaş grubu öğrencilerin sınıfta kalmadan gerçek sınıf düzeylerinde olup, ergenlik bunalımlarının bir çoğunu geçirmiş olmalarından kaynaklanabilir. Farklı yaş grupları arasında özsaygı gelişimi açısından farklılığın olmaması ise, genel olarak Türk aile yapısının çocuklarına karşı baskıcı ve koruyucu tutumları, ergenin bağımlı bir kişilik yapısı geliştirmesinde etken olabilmesiyle açıklanabilir.

Tablo 10 incelendiğinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kardeş sayılarına göre özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde tek kardeşi olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.17, dört ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin 14.01'dir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise tek kardeşi olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 17.20, iki kardeşi olan öğrencilerin ise 15.91 olduğu bulunmuştur. Tablo 16'daki sonuca göre de, öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile kardeş sayıları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur ($P<0.01$). Bu bulgular kardeş sayısının artması ile özsaygı gelişiminin düştüğünü, kardeş sayısının azalması ile özsaygı gelişiminin yükseldiğini göstermektedir. Çocukların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için başka çocukların beraberliğine ihtiyacı

vardır. Tek çocuk aile içinde bu ihtiyaçlarını yetişkinlerden karşılamak durumundadır. Bu durum çocuğun bağımlı bir kişilik geliştirmesine ve dar bir çevre içinde ilişkilerini sürdürmesine neden olabilir. Ancak çok kardeşli olmak da değişik problemler için zemin oluşturabilir. Çocukları ile sağlıklı ilişkiler kurma açısından çok sayıda çocuğu olan ebeveynler bunu başaramayabilirler. Günlük yaşam koşulları, aile içindeki maddi sıkıntılar, işle ilgili problemleri, kişilik özellikleri, ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumlarında daha hoşgörölü ya da otoriter davranmalarına neden olabilir. Bu durumlar nedeniyle de kalabalık bir ailede bulunma ergen için dezavantaj olarak düşünöllebilir.

Tablo 11'de farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ailede ikinci çocuk olan öğrenciler 15.36, üst sosyo-ekonomik düzeyde ise ailede üçüncü çocuk olan öğrenciler 17.85 ile en yüksek özsaygı puan ortalamasına sahiptirler. Örneklem grubu öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre dağılımları ise Tablo 17'de gösterilmiştir. Özsaygı gelişiminin yüksek ya da düşük olması ile öğrencilerin ailelerinde kaçınıcı çocuk oldukları arasındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre, öğrencinin ailede kaçınıcı çocuk olduğu özsaygı gelişimini etkilememektedir. Watkins ve Astilla (1980), Filipinli ergenlerde özsaygı

gelişimi ve ailede kaçınıcı çocuk olma arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Ölçme aracı olarak Cooperstmith Özsaygı Envanteri kullanılmış, çalışmaya 243 ergen katılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ergenlerin özsaygı gelişimi üzerinde ailede kaçınıcı çocuk olduklarının etkili olmadığı saptanmıştır (98). Bu sonuç, bu araştırmanın bulgularını da desteklemektedir.

Tablo 12'de ise farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde anneleri yüksekokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 18.33, anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin ise 14.50'dir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise anneleri ilkokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.97, anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin 12.43'dür. Ancak üst sosyo-ekonomik düzeyde anneleri ilkokul mezunu olan ve anneleri yüksekokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları arasındaki farklılık çok azdır. Tablo 18'de öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile annelerinin öğrenim durumları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu görülmektedir ($p < 0.01$). Ancak yüksek özsaygıya sahip öğrencilerin çoğunluğunun, annelerinin ilkokul mezunu olmaları şaşırtıcı bir sonuçtur. Bu durum örnekleme oluşturan öğrencilerin annelerinin çoğunluğunun ilkokul mezunu olması ile açıklanabileceği gibi çocukların yaşları ilerledikçe ailelerinden çok çevrelerindeki diğer

kişilerin etkisinde kaldıkları ile açıklanabilir. Bu konuda Lackovic ve Dekovic tarafından 1990 yılında Yugoslavya'da, 13-17 yaş grubu 399 ergen üzerinde yapılan çalışmada ergenlerin özsaygı gelişimine anne-baba, öğretmen ve arkadaşın katkısının yaşın artması ile daha az önemli olduğu saptanmıştır (99).

Tablo 13 incelendiğinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna göre özsaygı puan ortalamaları gösterilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 15.89, babaları okur-yazar olmayan öğrencilerin ise 14.06'dır. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin özsaygı puan ortalamaları 16.91, babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin ise 15.72'dir. Tablo 19'daki sonuca göre öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile babalarının öğrenim durumu arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). Babaların öğrenim durumları yükseldikçe öğrencilerin özsaygılarının da arttığı görülmektedir. Toplumumuzda kadınlar çocuklarıyla daha çok ilişki içinde olup, onlarla duygusal olarak daha çok bütünleşmektedir. Ancak Türk ailesinde babanın anneye göre daha etkin olup, evde sözü geçen kişi olması bir neden olarak düşünülebilir. Yüksek öğrenim düzeyindeki anne-babaların çocukları ile olan ilişkilerinde daha demokratik ve

bilinçli tutumları benimseyecekleri beklentisi ile Tablo 19'daki sonuca bir yorum getirilebilir.

Tablo 20'de öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). Bu sonuçlara göre sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe, öğrencilerin özsaygı gelişimlerinde de bir artma görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzey ve özsaygı arasında çarpıcı ilişkiler olduğunu vurgulayan araştırmalar bulunmaktadır. Sosyal sınıf ve özsaygıyı Amerika Birleşik devletlerinde 12-19 yaş grubundaki 4077 ergende inceleyen Wiltfang ve Scarbecz (1990), özsaygıda ailenin sosyal konumunun babanın işi veya eğitiminden daha fazla etkili olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca ailenin sosyal sınıf değişkenlerinden olan işsiz komşuların ergenin özsaygısı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu belirtilmiştir (100).

Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ailede ebeveynin çocukları ile ilişkisi katı, orta sosyo-ekonomik düzeyde ise bunun tam tersi olabilir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki anne-babaların çocukları otoriteden korkmaktadır. Orta sosyo-ekonomik düzeyde ise çocuklar, fikirlerini özgürce söyleyerek, sevildiklerini bilirler. Özsaygının gelişiminde çocuğun değer verildiğini ve sevildiğini hissetmesi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Tablo 21'deki sonuca göre öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile denetim odakları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). Bu sonuçlara göre, yüksek özsaygıya sahip olan öğrencilerin içten denetimli oldukları görülmektedir. Özsaygı, denetim odağı ve tutuculuk arasındaki ilişkiyi inceleyen Houston (1984), yüksek özsaygının içten denetim ile olumlu, tutuculuk ile olumsuz ilişki içinde olduğunu belirtmiştir (101). Yukarıda sunulan sonuç, bu araştırmanın bulgularını da destekler niteliktedir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin cinsiyetlerine göre denetim odağı puan ortalamaları incelendiğinde (Tablo 8), alt sosyo-ekonomik düzeydeki erkek öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.24, kız öğrencilerin 10.66'dır. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise erkek öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 11.09, kız öğrencilerin 11.64'dür. Örneklem grubu öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 22'de gösterilmiştir. Öğrencilerin içten ya da dıştan denetimli olmaları ile cinsiyetleri arasındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur ($p > 0.05$). Bu duruma toplumumuzda kız ve erkek çocuklarına farklı davranılmaması, kızların da daha az davranış serbestliği ile yetiştirilmeleri, bunun yanı sıra daha esnek ve yumuşak davranıldığı yorumu getirilebilir.

İçten denetimin algılanmasının gelişimini inceleyen Sherman (1984), sekiz-onüç yaşları arasında bulunan 97 çocuğa, üç yıl boyunca her yıl denetim odağı ölçeğini uygulamıştır. Çocukların denetim odağı puanları bir yaştan diğer bir yaşa geçişte farklılık göstermiş olup, büyük yaş grubundaki çocuklar diğerlerine göre, daha fazla içten denetimli bulunmuştur. Bu çalışmada yaşın büyümesi ile içten algının arttığı hipotezi desteklenmiş, cinsiyetler arası farklılık gözlenmemiştir (102). Cinsiyetler arası farklılığın olmaması sonucu, bu araştırmanın bulgularını da destekler niteliktedir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yaşlarına göre denetim odağı puan ortalamaları incelendiğinde, alt sosyo-ekonomik düzeyde 16 yaşında olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.22, 21 yaşında olan öğrencilerin 13.41 iken, üst sosyo-ekonomik düzeyde 16 yaşında olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.20, 21 yaşında olan öğrencilerin 12.50'dir (Tablo 9). Tablo 23'de ise öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile yaşları arasındaki fark istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur ($p>0.05$). Bu konuda Sherman ve Hofmann tarafından 1986 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde 169 ergenle yapılan çalışmada, yaş, denetim odağı ve özsaygı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonunda yaş ve denetim odağı, özsaygı ve denetim odağı arasında belirgin bir ilişkinin olduğu, özsaygı ve yaş arasında belirgin bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Ayrıca denetim odağı ve yaş arasında

mutlaka doğrusal bir ilişkinin olmasının gerekli olmadığını belirtmişlerdir (103).

Bu araştırmada ergenler farklı yaş gruplarında olsa da aynı sınıf düzeylerindedirler. Yaş grupları ile denetim odağı gelişimleri arasında farklılığın olmamasına, toplumumuzda ebeveynlerin çocukları yaşça ne kadar büyürlerse büyüsünler, onlara karşı baskıcı ve koruyucu tutumlarını devam ettirmeleri yorumu getirilebilir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin kardeş sayılarına göre denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında (Tablo 10), alt sosyo-ekonomik düzeyde tek kardeşi olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.06, iki kardeşi olan öğrencilerin 10.96 iken, üst sosyo-ekonomik düzeyde dört ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.45, kardeşi olmayan öğrencilerin 11.91'dir. Tablo 24'deki sonuca göre öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile kardeş sayıları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.05$). Gruplar arasında tek ve iki kardeşi olan öğrencilerin daha çok içten denetimli olduğu görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bu sonucun, araştırma örneklemini oluşturan ergenlerin kardeşlerinin cinsiyetleri ve yaşları ile bağlantılı olduğu yorumu getirilebilir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre denetim odağı puan ortalamaları incelendiğinde (Tablo 11), alt sosyo-ekonomik düzeyde ailede ikinci çocuk olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.98, ilk çocuk olan öğrencilerin 10.92 iken, üst sosyo-ekonomik düzeyde ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.71, sonuncu çocuk olan öğrencilerin 11.60'dır. Tablo 25'de ise, öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile ailede kaçınıcı çocuk oldukları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p<0.01$). Anne ve babaların çocuklarına karşı olan tutumları çocuğun doğuş sırasından etkilenebilir. İlk çocuk, anne ve babanın gerçek rollerini benimseme de deneyimlerinin olmadığı bir ortamda yetişir. Bu nedenle anne ve babalar, çocuklarına karşı geliştirecekleri tutumlar konusunda tam bir tutarlılık gösteremeyebilirler. Bu durumun ailede ilk doğan çocukların denetim odağı gelişimlerinde bir risk faktörü oluşturabileceği düşünülebilir. Ailede ortanca ve sonuncu olan çocuklarda farklı ortamlarda yetişebilirler. Bu sonuca ailedeki doğum sırasından çok anne-babanın çocuğunu yetiştirme tutumları ile ilgili olduğu yorumu getirilebilir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre denetim odağı puan ortalamalarına bakıldığında (Tablo 12), alt sosyo-ekonomik düzeyden anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 10.17, lise veya dengi okul mezunu anneleri olan öğrencilerin

11.82 iken üst sosyo-ekonomik düzeyden anneleri okur-yazar olmayan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.42, anneleri ortaokul mezunu olan öğrencilerin 11.78 dir. Tablo 26'daki sonuca göre öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile annelerinin öğrenim durumları arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). Annelerin öğrenim durumları çocukları ile kuracağı ilişkiyi, onlara aktaracağı inançları olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrenim durumu düşük olan anneler, çocukları üzerinde dini yasaklarla baskı kurmaya çalışabilirler. Böylece çocukları dış güçlerce cezalandırılma korkusu ile gerçekleri göremeyip, dıştan denetim geliştirebilirler. diğer taraftan öğrenim durumu düşük olan anneler, çocuklarının olumsuz davranışlarıyla fazla ilgilenmeyip, onları sorunları ile başbaşa bırakabilirler. Bu durum da çocuklarının yaptıkları davranış ile davranışın sonuçları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmasında bir etken olarak düşünülebilir. Öğrenim durumu yüksek olan anneler ise, hem çocuklarından bağımsızlık bekleyip, hem de onlar üzerindeki denetimlerini arttırabilirler.

Giderer'in (1990) Fen Lisesi ile Ömer Seyfettin Lisesi öğrencilerinin denetim odağına göre bazı değişkenlerin incelendiği çalışmasında, anneleri ilkokul ve ortaokul mezunu olan Ankara Fen Lisesi öğrencilerinin, anneleri ilk ve ortaokul mezunu olan Ömer Seyfettin Lisesi öğrencilerine göre daha içten

denetimli oldukları bulunmuştur (104). Yukarıda sunulan araştırmanın sonucuna iki farklı eğitim ortamının neden olduğu yorumu getirilebilir. Fen Lisesi öğrencilerinin sınavla okula girmeleri, oysa Ömer Seyfettin Lisesi öğrencilerinin hiç bir çaba harcamadan sınavsız okula girmeleri, ayrıca okula girdikten sonra okul ortamının öğrenci üzerindeki etkileri, denetim odağı gelişimlerinde rol oynamış olabilir.

Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna göre denetim odağı puan ortalamaları incelendiğinde (Tablo 13), alt sosyo-ekonomik düzeyde babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.96, babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin 11.93'dür. Üst sosyo-ekonomik düzeyde ise babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin denetim odağı puan ortalamaları 9.55, babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin 11.70 dir. Örneklem grubu öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile babalarının öğrenim durumu arasındaki fark Tablo 27'deki sonuca göre istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). En fazla içten denetimliliğin babaları ilkokul mezunu olan öğrenciler, en fazla dıştan denetimliliğin ise babaları yüksekokul mezunu olan öğrencilerin oluşturmasına, araştırmaya dahil edilen öğrencilerin çoğunluğunun büyükşehir kökenli olmaları ve babalarının bir hayli yoğun tempo içinde çalışmaları, babaların çocukları ile kurdukları ilişkinin yoğunluğu ve niteliğinin, beklenmeyen bir biçimde çocuklarının denetim odağı gelişimlerini etkilediği yorumu getirilebilir.

Korkut'un (1986) ilkokul üçüncü ve beşinci sınıflarda okuyan 540 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, babaların öğrenim düzeyi ile çocuğun denetim odağı arasındaki farkın önemsiz olduğu saptanmıştır (105). Bu sonucun, öğrencilerin henüz ilkokul çağında olup, kişiliğin belirginleştiği ergenlik dönemlerinde olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 28'de ise öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.01$). Sosyo-ekonomik düzeyin sosyal ilişkilere ve uyum düzeylerine olan etkisini inceleyen Kurç (1989) çalışmasını lise bir ve üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapmıştır. Araştırma bulgularına göre; üst ve orta sosyo-ekonomik düzeylerden gelen öğrencilerin sosyal ilişkilerinin ve duygusal durumlarının, alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerden daha iyi olduğu saptanmıştır (106).

Genel olarak bireyin inançlarını sosyal sınıfının biçimlendirdiği düşünülür. Ancak bu çalışmada alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin, diğer gruplardan daha fazla içten denetimli bulunması beklenen bir sonuç değildir. Bu sonucun nedenlerinden birisinin örneklemin sosyo-ekonomik düzeye göre belirlenmesinde yapılan bir hatadan oluşabileceği düşünülebilir. Diğerinin ise üst sosyo-ekonomik düzeylerdeki ailelerin çocukları üzerinde ya çok fazla denetim kurmaları ya da tamamen ilgisiz kalıp, onları davranışları ve bunların

sonuçları arasındaki ilişkiyi farkettilerememelerinden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Bunların da anne-babanın çocuk yetiştirme yöntemlerine ve onlarla kurdukları ilişkilerinin niteliğine bağlanabileceği yorumu getirilebilir.

Tablo 29'da sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyetin özsaygı toplam puanı üzerine etkisine ilişkin yapılan varyans analizi sonucu verilmiştir. Farklı sosyo-ekonomik düzeylerde özsaygı puanlarına ait farklılığın anlamlı olduğu bulunmuştur $p < 0.01$. Cinsiyetin ve cinsiyet ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki farkın ise anlamsız olduğu saptanmıştır.

Sosyal sınıfın işlevi olarak özsaygıyı dört teorik ilkeye dayandıran Demo ve Williams (1988), sosyal sınıfın alt düzeyde olmasının özsaygı düzeyini düşüreceğini ileri sürmüşlerdir. Çalışmalarını Amerika Birleşik Devletlerinde Katolik okullarına devam eden 830 öğrencide yürütmüşlerdir. Araştırmaları sonunda, yaşın artması ile sosyo-ekonomik konumun çok daha anlamlı olduğu ve özsaygının yükseldiğini bulmuşlardır. Sekizinci sınıftaki ergenlerin, beşinci sınıftakilere göre özsaygıları ile sosyal sınıfları arasında daha güçlü bir ilişkinin olduğu ve kendilerini kabule doğru daha gelişimsel bir eğilim gösterdikleri belirtilmiştir (107).

İrlanda'da Cairns (1990) tarafından yapılan bir başka çalışmada, çok boyutlu özsaygı ölçeği, Harter'in Yeterlilik

ölçeği ve tek cinsiyetli okul tipleri ile bağlantılı denetim odağı ölçeği kullanılmıştır. Ortalama olarak yaşları 16 olan 2295 ergenin özsaygı gelişimleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; tek cinsiyetli okula devam eden ergenlerin, diğerlerine göre daha fazla yüksek özsaygıya ve içten denetime sahip oldukları ortaya konmuştur. Bununla birlikte cinsiyet farklılığının, araştırma sonuçlarını etkilemediği belirtilmiştir (108).

Yukarıda sunulan araştırmalara ait sonuçlar, bu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Ergene ait özsaygı gelişimi kız ve erkek çocuklarında benzerlik göstermektedir. Bu durumun cinsiyete özgü olmadığı, ergenlik dönemine özgü olduğunu düşünülebilir.

Sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyetin denetim odağı toplam puanı üzerine etkisine ilişkin yapılan varyans analizi ise Tablo 30'da gösterilmiştir. Bu sonuca göre, farklı sosyo-ekonomik düzeylerde denetim odağı puanlarına ait farklılığın anlamlı olduğu görülürken ($p < 0.01$), cinsiyetin ve cinsiyet ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki farkın, istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin sosyo-ekonomik düzeylerini algılamalarını İskoçya'da yaşları 10-16 arasında olan 215 ergende inceleyen Dickinson (1990), sosyo-ekonomik düzeyin geliri ve iş

ortamındaki itibarı doğrudan etkilediğini, ergenlerin sosyo-ekonomik düzeyler arasındaki eşitsizliğin nedenini, gücün ya da fırsatın kaçırılması olarak ifade ettiklerini saptamıştır (109). Bu sonuçlar araştırma bulgularını desteklemektedir. Buna karşılık Foon'un devam edilen okul tipinin ergen özsaygısını, denetim odağını ve çevresi ile uyumunu etkileyip etkilemediğini incelediği bir çalışmada, araştırmaya dahil edilen ortalama olarak yaşları 15 olan 779 kız ve 896 erkek ergenden karma okullara giden ergenlerin, gitmeyenlere göre daha düşük özsaygıya sahip oldukları, özellikle kızların erkeklere göre çevreye uyum yönünden daha dıştan denetimli ve daha düşük özsaygıya sahip oldukları bulunmuştur (110).

Bu sonuçlar, Ankara gibi büyükşehirde yetiştirilen kız ve erkek çocuklarının birbirlerinden farklı ayrıcalıklara sahip olamamaları nedeni ile denetim odağı puanlarında cinsiyetin tek başına bir etken olamayacağı, ancak farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen aile çevresinde yetiştirilen ergenlerin, birbirlerinden farklı denetim odakları geliştirebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 31'de araştırmanın bağımlı değişkenleri olan özsaygı ve denetim odağı arasındaki ilişki verilmiştir. Yapılan istatistiksel işlemler sonunda özsaygı ve denetim odağı arasındaki ilişkinin önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Her iki değişken arasında olumlu bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

1985 yılında Dönmez tarafından yapılan çalışmada Ankara Üniversitesi üçüncü ve dördüncü sınıflarına devam eden 402 öğrencide denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada öğrencilere denetim odağı algısı için Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği, kendine saygı duygusu için Coopersmith Özsaygı Envanteri uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre; yüksek özsaygı ile içten denetimlilik arasında çok yüksek olmamakla birlikte, olumlu bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (18). Bu sonuç, bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

S O N U Ç

Ankara il merkezinde öğrenim gören lise son sınıf öğrencilerinin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Ayrıca araştırmada kullanılan Denetim Odağı Ölçeğinin ve Özsaygı Envanterinin daha önceden geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarının yapılmamış olması da bu çalışmanın planlanmasına neden olmuştur.

Araştırma örneklemini 400'ü alt sosyo-ekonomik düzeyden, 400'ü orta sosyo-ekonomik düzeyden, 400'ü üst sosyo-ekonomik düzeyden öğrenci olmak üzere, toplam 1200 ergenden oluşmuştur. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilere, kendisi ve ailesine ait tanıtıcı bilgileri içeren form, Coopersmith Özsaygı Envanteri ve Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği uygulanmıştır.

Yapılan istatistik işlemler sonucu öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile özsaygı gelişimleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Örneklem grubunu alt-orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden oluşturan kız öğrenciler grubun yarısını (% 50), erkek

öğrenciler ise grubun diğer yarısını oluşturmaktadır. Yaş dağılımına göre yaşı 17 olan öğrenciler grubun % 40.9'unu oluşturmuştur.

Öğrencilerin kardeş sayısı dağılımına göre bir kardeşi olanlar grubun % 29.9'u, kardeşi olmayanlar ise % 6.2'dir. Örneklem grubundaki öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre, ilk çocuk olan öğrenciler grubun % 40.1'ini, dördüncü ve daha sonraki çocuk olan öğrenciler ise % 6.6'sını oluşturmuştur.

Araştırmada öğrencilerin yaşamlarının uzun sürelerinin geçtiği yerleşim birimine göre, büyükşehirde olanlar grubun % 87.8'ini, köyde olanlar ise % 2.9'unu oluşturmuştur.

Öğrencilerin annelerinin % 47.3'ü ilkokul mezunu, % 9.7'si ortaokul mezunu olarak bulunmuştur. Babalarının ise % 35.4'ü ilkokul mezunu, % 1.6'sı okur-yazar değildir.

Örneklem grubu öğrencilerin, kardeş sayılarını anne ve babalarının öğrenim durumları değişkenleri ile özsaygı gelişimleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.01$).

Öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları ve ailede kaçınıcı çocuk oldukları ile özsaygı gelişimleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$).

Örneklemi oluşturan öğrencilerin kardeş sayıları ile denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Öğrencilerin ailede kaçınıcı çocuk oldukları, anne ve babalarının öğrenim durumları değişkenleri ile denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p<0.01$).

Öğrencilerin cinsiyetleri ve yaşları ile denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$).

Araştırma örneklemine oluşturan öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0.01$), her iki bağımlı değişken arasında yapılan korelasyon sonucu olumlu bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

ÖNERİLER

Kişiliğin önemli boyutlarını oluşturan özsaygı ve denetim odağının sağlıklı ve dengeli oluşmasında, kişiliğin temellerinin atıldığı yaşamın ilk altı yılının önemi unutulmamalıdır. Kişiliğin sağlam temellere kurulması bu yılların örselenmeden aşılmasına bağlıdır. Ünlü ruh bilimci S.Freud yetişkin davranışlarının yordanmasında, çocukluk yıllarının rolünün büyük olduğunu belirtmiştir. Bu durumda yaşamın ilk altı yılını içeren okul öncesi eğitim kurumlarında verilen eğitimin ne denli önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Her çocuğun yapısının ve eğilimlerinin farklı olduğu gözönünde bulundurulduğunda, çocuğun yetiştirilmesinde sevgi, disiplin ve özgürlük gereksinimlerine anne-babanın dikkatini çekme sorumluluğu tüm eğitimcilere düşmektedir. İlgili kuruluşlarda çalışan eğitimciler, anne-babaya çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili öneriler vererek, demokratik bir aile ortamında çocuklarının dengeli bir kişilik geliştirebileceklerini görmelerini sağlayabilirler. Eğitimciler hizmet içi eğitim programları ile bu sorumluluklarını yerine getirebilirler.

Ana çizgileri ile çocuklukta beliren kişiliğin, ergenlik döneminde son biçimini aldığı vurgulanarak, tüm eğitimcilere ve

anne-babalara özsaygı ve denetim odağı kavramlarına ait bilgiler verilebilir.

Okullarda etkinlik gösteren rehberlik servisleri, daha etkin hale getirilerek, öğrenci ve rehber öğretmenler arasında daha sıcak ve doğal iletişimin oluşması sağlanabilir. Bu servisler öğrencilere kişiliklerinin çeşitli boyutlarının tanıtılması konusunda çalışmalar yapabilir. Böylece öğrenciler kendi kişilik özelliklerini tanıyarak, yüksek özsaygıya ve içten denetimliliğe ulaşmanın yollarını arayabilirler. Ayrıca anne-baba ve çocuğa yakın olan kişilere öğretmen-öğrenci işbirliği ile bu konunun önemini vurgulayan seminerler düzenlenebilir.

Öğrencilere boş vakitlerini, kendilerini daha çok geliştirecek ve topluma yararlı olacak bir uğraş için kullanmalarının, kişiliklerini olumlu yönde etkileneceğini vurgulamak gerekmektedir. Öğrencilerin sahip olduğu bazı özel yeteneklerin ders dışı etkinliklerde gelişmesi daha kolay olabildiğinden, her öğrencinin kendisi için en uygun olan uğraşa yönelmesine ortam hazırlamak gereklidir. Bu etkinlikler spor, müzik, tiyatro, gezi ve eğlence düzenleme vb. olabilir. Ayrıca ders dışı etkinlikler içinde, kaygı düzeyi daha az olacağından, bireyin kişiliği doğal olarak olumlu yönde etkilenebilir. Bu etkinlikler, devletin ve özel kişi ya da kuruluşların girişimleri ile desteklenebilir.

Aile ortamının neden olduğu bir takım eksiklikler, okul idaresince ortaya çıkarılarak, tamamlanma yoluna gidilmeli, öğrenciler desteklenmelidir. Bunun için de ergenlerin eğitiminden sorumlu olan ana-babaların ve eğitimcilerin işbirliği içinde olmaları gerekmektedir. Aile ve okul, ergen için en iyi çözüm yollarında uzlaşmalıdırlar.

Yaşamın en kritik dönemlerinden biri olarak kabul edilen ergenlik dönemi, çok çeşitli araştırmaların yapılmasına fırsat verebilir. Bu araştırmada kişiliğin boyutları olan özsaygı ve denetim odağı gelişimlerinin saptanmasına çalışılmıştır. Yapılacak diğer araştırmalarda kişiliğin diğer boyutları da araştırılabilir.

Anne-babanın denetim odağı ve özsaygı gelişimi, ergenin denetim odağı ve özsaygı gelişimini etkiliyebileceği yaklaşımı önemli bir konu olarak düşünülebilir.

Aynı araştırma kırsal kesimde de tekrarlanarak, büyükşehirde öğrenim gören ve kırsal kesimde öğrenim gören ergenlerin özsaygı ve denetim odağı gelişimleri karşılaştırılabilir.

Aynı çalışmanın farklı öğrenim kurumlarında (İmam Hatip, Meslek Liseleri), tek cinsiyetli okullarda, yatılı okullarda da yapılması konuya değişik bir boyut kazandırabilir.

Ergenlerin okul başarıları, aile gelirleri, anne-baba mesleği, anne-babanın birbirleriyle ve çocuklarıyla olan ilişkileri, özsaygı ve denetim odağı gelişimlerinin yorumlanmasında önemli ipuçları verebileceğinden, incelenmesi gerekli önemli bir konu olarak ele alınabilir.

Ö Z E T

Bu çalışma lise son sınıfta öğrenim gören öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı gelişimlerinin incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyden 400, orta sosyo-ekonomik düzeyden 400, üst sosyo-ekonomik düzeyden 400 öğrenci basit tesadüfi örnekleme tekniği ile araştırmaya seçilmiştir. Toplam denek sayısını 600 kız, 600 erkek olmak üzere 1200 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilere Coopersmith Özsaygı Envanteri ile Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile denetim odağı gelişimleri üzerinde etkili olan değişkenler istatistiksel işlemler sonucu saptanmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrencilerin, özsaygı gelişimlerine göre aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Yapılan varyans analizi sonunda farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrencilerin, denetim odağı gelişimlerine göre aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile kardeş sayıları, anne ve babalarının öğrenim durumları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Öğrencilerin özsaygı gelişimleri ile cinsiyetleri, yaşları ve ailede kaçınıcı çocuk oldukları arasındaki farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$).

Araştırmaya alınan öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile kardeş sayıları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile ailede kaçınıcı çocuk oldukları, anne ve babalarının öğrenim durumları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile cinsiyetleri ve yaşları arasındaki farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$).

Örnekleme oluşturan öğrencilerin özsaygı ve denetim odağı gelişimleri arasındaki farkın anlamlı olduğu ($p<0.01$), her iki bağımlı değişken arasında yapılan korelasyon sonucu ise $p<0.05$ düzeyinde olumlu bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonuçları kişiliğin boyutları olan özsaygı ve denetim odağının olumlu yönlerde birleştiğini göstermektedir. Bu nedenle mümkün olduğunca erken dönemlerde özsaygı ve denetim odağı gelişimi açısından anne-babanın çocuklarını demokratik bir

aile ortamında yetiştirmeleri, onların kişiliklerini olumlu yönde desteklemeleri gerekmektedir.

Okullardaki rehberlik hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması, okul-aile işbirliğinin sağlanması ve ekip çalışmasının yapılması önerilebilir.

Kişiliğin diğer boyutları, anne-babaların özsayęı ve denetim odağı gelişimleri, farklı öğrenim kurumlarında okuyan öğrencilerin zsayęı ve denetim odakları, zsayęı ve denetim odağının davranış özellikleri ile ilişkileri araştırılması gereken konular olabilir.

S U M M A R Y

This study was conducted to find out the self esteem and locus control developments of high school senior year students. From each of low, middle and high socio-economical status 400 students were randomly selected of the total 1200 subjects, 600 were boys and 600 were girls. "Coppersmith Self-Esteem Inventory" and "Rotter's Locus Control Scale" were applied. Variables which were meaningful of the developments of self-esteem and locus control were attained through statistical procedure.

Of the subjects from different socio-economical levels difference between self esteem development scores were statistically significant ($p < 0.01$).

According to the analysis of variance differences between the scores of locus control developments of the subjects on various socio-economical levels were statistically meaningful ($p < 0.01$).

Differences between self esteem of the subjects and number of siblings, parents' educations were statistically significant ($p < 0.01$).

Difference between the self-esteem development of the students and their sex, age, birth orders was not meaningful ($p>0.05$).

Difference between the student locus control developments and number of siblings was meaningful statistically ($p<0.05$).

Difference between the subjects' locus control developments and birth orders, parents' education was significant ($p<0.01$), while difference between their locus control developments and their sex and ages was not meaningful ($p>0.05$).

There was a significant difference between the students' self-esteem and locus control developments ($p<0.01$). Positive correlation at $p<0.05$ level between those two dependant variables was calculated.

Research findings revealed that of the personality dimensions, self-esteem and locus control associated in positive respects. Therefore, as early as possible in terms of self esteem and locus control developments, parents should bring up their children in democratic family media and must support their personalities in positive direction.

More effective and extensive school counselling services, school family cooperations and collective works can be recommended.

Other personality dimensions, self-esteem and locus of control development of the parents as well as of the students from various education organizations and relation between self-esteem and locus of control behavioral characteristics might be future subjects for further researchs.

K A Y N A K L A R

1. KÖKNEL, Ö., Kaygıdan Mutluluğa Kişilik,
Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
2. GENÇTAN, E., Psikanaliz ve Sonrası,
Hür Yayın, İstanbul, 1981.
3. YÖRÜKOĞLU, A., "Kişilik Bozuklukları", Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları, Editör: Orhan Öztürk, 2.Basım,
Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını
No.7 Meteksan Ltd.Şti., Ankara, 1983.
4. KULAKSIZOĞLU, A., "Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik.
Sorunları", M.Ü.Atatürk Eğt.Fak.Eğt.Bilimleri
Dergisi, Sayı:2, 133-144, 1990.
5. EKŞİ,A., Gençlerimiz ve Sorunları, Nazım Terzioğlu Matematik
Araştırma Merkezi Baskı Atölyesi, İstanbul,
1982.
6. KUT.,S.,KOŞAR,N., Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin
Kişiliğine Etkisi, T.C.M.E.Gençlik ve Spor
Bakanlığı, Ankara, 1989.
7. KÖKNEL, Ö., İnsanı Anlamak, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
1986.
8. SMELSER, N.J., SMELSER, W.T., Personality and Social Systems,
John Wiley and Sons Inc, Second Edition, New
York, 1970.
9. ERGİL, D., Toplum ve İnsan, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984
10. ONUR, B., Ergenlik Psikolojisi, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd.
Şirketi, Öztek Matbaası, Ankara, 1985 .

11. BLOS, P., On Adolescence, A Psychoanalytic Interpretation,
The Free Press, New York, 1962.
12. WOLMAN, B.B., Personality Development in Adolescence Handbook
of Developmental Psychology, Prencite-Hall Inc,
New Jersey, 1982.
13. YÖRÜKOĞLU, A., Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası
Yayınları, Yayın No: 189, Türk Tarih Kurumu
Basımevi, Ankara, 1980.
14. OSKAY, G., "Ana-Baba Ergen İlişkilerini Geliştirici Öneriler",
H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 77-93,
1986.
15. YÖRÜKOĞLU, A., Gençlik Çağı, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları, Yayın No:270, Tisa Matbaası, Ankara,
1985.
16. GIBLIN, P.T., POLAND, L.M., AGER, J.W., "Clinical Applications
of Self-Esteem and Locus of Control to
Adolescent Health", Journal of Adolescent Health
Care, 9, 1-14, 1988.
17. LEVIN, K.A., Dynamic Theory of personality, McGraw, New York,
1935
18. DÖNMEZ, A., "Denetim Odağı, Kendine Saygı ve üç Değişken",
Eğitim ve Bilim Dergisi, Sayı:55, Cilt:10,
Mayıs.1985.

19. FEINSTEIN, C.S., Adolescent Psychiatry, Developmental and Clinical Studies, The University of Chicago Press, Vol-14, 1987.
20. WELLS, E.L., GENERALD, M., Self-Esteem into Conceptualization and Measurement, Beverly Hills: Sage, 1976.
21. SMİTH, C.H., Personality Adjusment, Mc Graw-Hill Book Company Inc, New York, 1961.
22. SATILMIŞ, G., SEBER, G., "yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerde Benlik Saygısı", Psikoloji Dergisi, Sayı:23, Cilt:7, 68-73, 1989.
23. ONUR, E.P., "Çocuklarda Özgüven ve Önkoşulları", III. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 1985.
24. HORROCKS, J.E., JACKSON, D.W., Selfand Role, A Theory of Self-Process and Role Behavior, Houghton Mifflin Company, Boston, 1972.
25. SEMİN (UĞUREL), R., Gençlik Psikolojisi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2677, Acar Matbaacılık Tesisleri, İstanbul, 1984.
26. ULUGTEKİN, S., "Devletimizin Gençlere Bakış Açısı", H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 47-59, 1986.
27. YAVUZER, H., Çocuk Psikolojisi, Altın Kitaplar Yayınevi, I. Basım, İstanbul, 1984.
28. MORGAN, C.T., Psikolojiye Giriş, Ders Kitabı (Yayın Sorumlusu: Sirel Karakaş) H.Ü. Psikoloji Bölümü Yayınları, Meteksan Ltd.Şti., Ankara, 1982.

29. NORBECK, E., WILLIAMS, P.D., MCCORD, M.N., Personality, An Interdisciplinary Appraisal, Holt Rinehartand Winston Inc, 1968.
30. ALPSAN, B., "Ergenlik Çağında Aile Çevresinin ve İlişkilerinin Önemi", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı-2, H.Ü. Yayınları B-20, 1979.
31. RICHMOND, P.G., "The Relationship of Grade, Sex, Ability and Socio-Economic Status to Parent, Peer, and School Affiliation," British Journal Education Psychology, 55, 233-239, 1985.
32. KILIÇCI, Y., "Ergenlikte Kişiliğin Gelişimi ve Uyumu", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:3, 25-35, Aralık 1980.
33. BİLEN, M., Ailede Sağlıklı İlişkiler, Mars Matbaası, Ankara, 1978.
34. JERSILD, A.T., In Search of the Self, Teacher College Press, New York, 1952.
35. STAGNER, R., Psychology of Personality, McGraw-Hill Book Company, Third Edition, 1961.
36. COOPERSMITH, S., The Antecedents of Self-Esteem, W.H.Freeman and Company, San Fransisco, 1967.
37. YÖRÜKOĞLU, A., Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Aydın Kitabevi Yayınları, 2.Basım, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara, 1984.
38. KILIÇCI, Y., Okulda Ruh Sağlığı, Tipo Matbaası, Ankara, 1989.

39. ROTTER, J.B., "Generalized Expectancies for Internal Versus, External Control of Reinforcements", Psychological Monographs, 80, 1-28, 1966.
40. ROTTER, J.B., CHANGE, J.E., PHARES, E.J., Applications of a Social Learning Theory of Personality, New York, 1972.
41. DÖNMEZ, A., "Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağının Etkisi", A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:1-2, Ankara,1985.
42. Mc CANDLESS, B.R., EVANS, D.E., Children and Youth Psychosocial Development, The Dryden Press, Hinsdale-Illinois, 1973 .
43. BAŞAL, H.A., DÖNMEZ, A., "Çevre Büyüklüğü ve 10-12 Yaş ilkokul Çocuklarında Denetim Odağı", Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:9, Sayı:49, Mayıs 1984.
44. HUNT, J.M., KERNAN, J.B., CHATTERJEE, A., FLORSHEIM, A.R., "Locus of Control As a Personality Correlate of Materializm: An Emprical Note", Psychological Reports, 67, 1101-1102, 1990.
45. STRICKLAND, R.B., "Internal-External Expectancies and Health Related Behaviors", Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46, 1192-1202, 1978.
46. CRANDALL, V.C., KATKOVSKY, W., CRANDALL, V.J., "Children's Beliefs in Their Control of Reinforcements in Intellectual Academic Achievement Behaviors", Child Development, 36, 91-109, 1965.

7. DESIDERATO, O., HOWIESON, B.D., JACKSON, J.H., Investigating Behavior, Harper and Row Publishers, New York, 1976.
8. GALEJS, I., PEASE, D., "Parenting Beliefs and Locus of Control Orientation", The Journal of Psychology, 120, 5, 501-510, 1986.
9. BİLAL, G., "Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeylerine Etkisi", Eğitim ve Bilim Dergisi, Sayı:62, Cilt:11, Ekim 1986.
10. YEŞİLYAPRAK, B., "Anne Baba Tutumlarının Kişilik Gelişimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Araştırma", YA-PA 6 Okulöncesi Eğitim ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ya-pa Yayınları, İstanbul, 1989.
11. MAN, A., HALL, V., STOUT, D., "Family Environment and Multidimensional Locus of Control", Social Behavior and Personelity, 18, 2, 197-200, 1990.
12. LEFCOURT, H.M., Locus of Control: Current Trends in Theory and Research, Lawrence N.J., 1976.
13. CAIRNS, E., MCWHIRTER, L., DUFFY, U., BARRY, R., "The Stability of Self-Concept in Late Adolescence: Gender and Sitvational Effects", Personality Individ. Diff., Vol:11, No:9, 937-944, 1990.
14. MARSH, H.W., "Age and Sex Effects in Multiple Dimensions of Preadolescent Self-Concept: A Replication and Extension", Australian Journal of Psychology, Vol.37, No.2, 197-204, 1985.

55. BERNSTEIN, R.M., "The Relationship Between Developments in Self and Peer Perception During Adolescence", The Journal of Genetic Psychology, 142,75- 83, 1983.
56. SKAALVIK, E.M., RANKIN, R.J., "Math, Verbal, and General Academic Self-Concept. The Internal/External Frame of Reference Model and Gender Differences in Self-Concept Structure", Journal of Educational Psychology, Vol. 82, No.3, 546-554, 1990.
57. CHOVAN, W.C., MORRISON, E.R., "Correlates of Self-Concept Among Variant Children", Psychological Reports, 54, 536-538, 1984.
58. MARKUS, H.R., KITAYAMA, S., "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation", Psychological Review, Vol.98, No.2, 224-253, 1991.
59. CAN, G., "Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü. Ankara, 1986.
60. CAMPBELL, J.D., "Self-Esteem and Clarity of the Self-Concept", Journal of Personality and Social Psychology, Vol-59, No.3, 538-549, 1990.
61. CHIU, L.H., "Self-Esteem of Gifted, Normal, and Mild Mentally Handicapped Children", Psychology in the Schools, Vol.27, 263-268, 1990.

62. KUGLE, C.L., CLEMENTS, R.O., POWELL, P.M., "Level and Stability of Self-Esteem in Relation to Academic Behavior of Second Graders", Journal of Personality and Social Psychology, Vol.44 No.1, 201-207, 1983.
63. TASHAKKORI, A., THOMPSON, V.D., WADE, J., VALENTE, E., "Structure and Stability of Self-Esteem in Late Teens", Person. Individ. Diff., Vol.11, No.9, 885-893, 1990.
64. JUHASZ, A.M., "Significant Others and Self-Esteem Methods for Determining Who and Why" Adolescence, Vol. 24, No.95, Fall 1989.
65. PARTRIDGE, S., KOTLER, T., "Self-Esteem and Adjustment in Adolescents from Bereaved, Divorced, and Intact Families: Family Type Versus Family Environment", Australian Journal of Psychology, Vol.39, No.2, 223-234, 1987.
66. NURMI, J.E., PULLIAINEN, H., "The Changing Parent-Child Relationship, Self-Esteem, and Intelligence as Determinants of Orientation to the Future During Early Adolescence", Journal of Adolescence, 14, 35-51, 1991.
67. KAWASH, G., KOZELUK, L., "Self-Esteem in Early Adolescence as a Function of Position Within Olson's Circumplex Model of Marital and Family Systems", Social Behavior and Personality, 18, 2, 189-196, 1990.

68. COOPER, J.E., HOLMAN, J., BRAITHWAITE, V.A., "Self-Esteem and Family Cohesion: The Child's Perspective and Adjustment", *Journal of Marriage and the Family*, 153-159, February 1983.
69. AMATO, P.R., Marital Conflict, the Parent-Child Relationship and Child Self-Esteem", *Family Relations*, Vol.35, 403-410, July 1986.
70. LANYON, J.L., "The Effects of Father Role on the Father-Child Relationship and on the Child's Self-Esteem", *Dissertation Abstracts International*, Vol.49, No.7, January 1989.
71. KINNEY, K.E.K., "The Relationship of Parental Beliefs and Behaviors to Children's Academic Achievement and Self-Esteem", *Dissertation Abstracts International*, Vol.49, No.7, January 1989.
72. BENIGNO, S.D., "The Study of Truancy and Its Relationship to Academic Achievement, Self-Esteem, and Other Selected Variables", *Dissertation Abstracts International*, Vol.51, No.3, September 1990.
73. SKAALVIK, E.M., "Gender Differences in General Academic Self-Esteem and in Success Expectations on Defined Academic Problems", *Journal of Educational Psychology*, Vol:82, No:3, 593-598, 1990.
74. FINDLEY, M.J., COOPER, H.M., "Locus of Control and Academic Achievement: A Literature Review", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.44. No.2, 419-427, 1983.

5. LESTER, D., CASTROMAYOR, I.J., İÇLİ, T., "Locus of Control, Depression, and Suicidal Ideation Among American, Philippine, and Turkish Students", The Journal of Social Psychology, 13,3, 447-449, 1990.
6. LANCASTER, W.W., RICHMOND, B.O., "Perceived Locus of Control as a Function of Father Absence, Age, and Geographic Location", The Journal of Genetic Psychology, 143, 51-56, 1983.
7. ÖREN, N., "Denetim Odağı ve Kendini Kabul Arasındaki İlişkiler", Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:1, Sayı.2, Eylül 1991.
8. EILAND, K.C., DANSEREAV, D.F., BROOKS, L.W., HOLLEY, C.D., "Effects of Conversational Noise, Locus of Control, and Field Dependence/Independence on the Performance of Academic Tasks", Contemporary Educational Psychology, 11, 136-149, 1986.
9. MAN, A., HALL, V., STOUT, D., "Family Environment and Multidimensional Locus of Control" Social Behavior and Personality, 18, 2, 197-200, 1990.
10. CELIA, W., BERNSTEIN, E., "A Study of the Relationship Among Birth Order Variables, Sex, Locus of Control, Intelligence, Reading Level, and College Aspirations/Intentions in Hearing Impaired High School Students With Hearing Parents", Dissertation Abstracts International, Vol.49, No.12, June 1989.

81. GALEJS, I., PEASE, D., "Parenting Beliefs and Locus of Control Orientation", The Journal of Psychology, 120, 5, 501-510, 1986.
82. YEŞİLYAPRAK, B., "Lise Öğrencilerinin içsel Ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü., Ankara, 1988.
83. RUSSELL, S.J., "Self-Esteem and Locus of Control Among Depressed Public School Children", Dissertation Abstracts International, Vol. 51, No.1, July 1990.
84. Mc CAULEY, E., MITCHELL, J.R., BURKE, P., MOSS, S., "Cognitive Attributes of Depression in Children and Adolescents", Journal of Consulting and Clinical Psychology", Vol. 56, No.6, 903-908, 1988.
85. RUSH, U., "The Effects of Self-Esteem and Locus of Control on Academic Achievement", Dissertation Abstract International, Vol. 51, No.2, August 1990.
86. DIELMAN, T.E., CAMPANELLI, P.C., SHOPE, J.T., BUTCHART, A.T., "Susceptibility to Peer Pressure, Self-Esteem, and Health Locus of Control as Correlates of Adolescent Substance Abuse", Health Education Quarterly, Vol.14 (2), 207-221, 1987.
87. HART, C., LAWRENCE, F. THOMASSON, R., "Measuring Socioeconomic Status in Child Development Research", Psychological Reports, 67, 457-458, 1990.

38. SÜMBÜLOĞLU, K., Sağlık Bilimlerinde Araştırma Teknikleri ve İstatistik, Çağ Matbaası, Ankara, 1978.
39. ROBINSON, P.J., SHAVER, P.R., Measures of Social Psychological Attitudes, Survey Research Center Institute for Social Research, U.S.A., 1973.
40. TEKİN, H., Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Mars Matbaası, Ankara, 1979.
41. CONOVER, W.J., Practical Nonparametric Statistics, John Wiley Sons Inc, New York, 1971.
42. BAYMUR, F., ÖZGÜVEN, E., KUZGUN, Y., KILIÇCI, Y., KEPÇEOĞLU, M., "Üniversitede Okuyan Tübitak Bursiyerlerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler", Tübitak Bilim Adamı Yetiştirme Grubu, Proje No-BAYG-E 32, Ankara, 1978.
43. KAPTAN, S., Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri, Tekışık Matbaası, Ankara, 1982.
44. HOGG, R.V., CRAIG, A.T., Introduction to Mathematical Statistics, Macmillan Publishing Inc, 3 rd Edition, New York, 1970.
45. STEEL, R.G.D., TORRIE, J.H., Principles and Produces of Statistics, Mc Graw-Hill Book Company Inc, New York, 1960.
46. KUTSAL, A., MULUK, Z.F., Uygulamalı Temel İstatistik, Hacettepe Üniversitesi Yayınları A2., Ankara, 1972.

97. AWANA, R.P., KEHLE, T.J, JENSON, W.R., "But What About Smart Girls? Adolescent Self-Esteem and Sex Role Perceptions as a Function of Academic Achievement", Journal of Educational Psychology, Vol.78, No.3, 179-183, 1986.
98. WATKINS, D., ASTILLA, E., "Birth Order, Family Size, and Self-Esteem: A Filipino Study", The Journal of Genetic Psychology, 137, 297-298, 1980.
99. LACKOVIC, K.G., DEKOVIC, M., "The Contribution of Significant Others to Adolescents Self-Esteem", Adolescence, Vol.25, No.100, Winter 1990.
100. WILTFANG, G.L., SCARBECZ, M., "Social Class and Adolescents Self-Esteem: Another Look", Social Psychology Quarterly, Vol.53, No.2, 174-183, 1990.
101. HOUSTON, L.N., "Self-Esteem, Locus of Control and Conservatism", Psychological Reports, 55, 851-854, 1984.
102. SHERMAN, L.W., "Development of Children's Perceptions of Internal Locus of Control: A Cross-Sectional and Longitudinal Analysis", Journal of Personality, 52, 4, 1984.
103. SHERMAN, L.W., HOFMANN, R., "Age-Dependent and Age-Independent Measures of Locus of Control: A Paper Presentation to the Third European Conference on Personality and Measurement", Gdansk, Poland, September 26, 1986.

04. GİDERER, H.E., "Fen Lisesi ile Ömer Seyfettin Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odağına Göre Bazı Değişkenler Yönünden Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü., Ankara, 1990.
05. KORKUT, F., "İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerinin Denetim Odakları Üzerine Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü., Ankara, 1986.
06. KURÇ, G., "Cinsiyet, Sınıf, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Değişkenlerin Lise Öğrencilerinin Uyum ve Uyum Yöntemlerine Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1989.
07. DEMO, D.H., WILLIAMS, R.C.S., "Early Adolescent Self-Esteem as a Function of Social Class: Rosenberg and Pearlin Revisited", American Journal of Sociology, Vol.88, No.4, 1983.
08. CAIRNS, E., "The Relationship Between Adolescent Perceived Self-Competence and Attendance at Single-Sex Secondary School", British Journal Education Psychology, 60, 207-211, 1990.
09. DICKINSON, J., "Adolescent Representations of Socio-Economic Status", British Journal of Developmental Psychology, 8, 351-371, 1990.

10. FOON, A.E., "The Relationship Between School Type and Adolescent Self-Esteem, Attribution Styles, and Affiliation Needs: Implications for Educational Out Come", British Journal Education Psychology, 58, 44-54, 1988.

E K L E R

E K L E R L İ S T E S İ

Ek No:

- I. Öğrencinin kendisi ve ailesine ait bilgi formu
- II. Sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyetin Özsaygı toplam puanı üzerine etkisine ilişkin Varyans Analizi bilgisayar çıktısı.
- III. Sosyo-ekonomik düzey ile cinsiyetin Denetim Odağı toplam puanı üzerine etkisine ilişkin Varyans Analizi bilgisayar çıktısı.
- IV. Örnekleme alınan öğrencilerin Özsaygı ve Denetim Odağı gelişimlerine ait korelasyon Analizi bilgisayar çıktısı.

EK I. Öğrencinin Kendisi ve Ailesine ait Bilgi Formu

Tarih

1. Cinsiyetiniz

() Kız () Erkek

2. Doğum Tarihiniz

()

3. Kardeşiniz var mı, varsa kaç tane?

() Yok () 1 () 2 () 3 () 4+

4. Ailenizde kaçınıcı çocuksunuz?

() 1 () 2 () 3 () 4+ () Sonuncu

5. Yaşamınızın uzun süresi nasıl bir çevrede geçti?

() Büyükşehir

() Şehir

() İlçe

() Köy

6. Annenizin Öğrenim durumu

() Okur-yazar değil

() ilkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise veya dengi okul mezunu

() Yüksekokul mezunu

7. Babanızın Öğrenim Durumu

() Okur-yazar değil

() ilkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise veya dengi okul mezunu

() Yüksekokul mezunu

EK-II Sosyo-Ekonomik Düzey ile Cinsiyetin Özsaygı Toplam Puanı
Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Bilgisayar Çıktısı.

MTB> twoway c10 c2 c3

ANALYSIS OF VARIANCE C10

COURSE	DF	SS	MS
C2	2	763.1	381.6
C3	1	38.2	38.2
INTERACTION	2	45.2	22.6
ERROR	1194	20163.5	16.9
TOTAL	1199	21020.0	

EK-III Sosyo-Ekonomik Düzey İle Cinsiyetin Denetim Odağı Toplam
Puanı Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Bilgisayar Çıktısı.

MTB > twoway c11 c2 c3

ANALYSIS OF VARIANCE C11

SOURCE	DF	SS	MS
C2	2	178.1	89.1
C3	1	23.5	23.5
INTERACTION	2	26.2	13.1
ERROR	1194	12909.5	10.8
TOTAL	1199	13137.3	

MTB >

MTB >

VERİ GİRİŞ BİRİMİ: D
VERİ KUTUĞU ADI: CERIT

AYŞE CERİT AKSOY'UN ARAŞTIRMASI İÇİN (ÖZSAYGI VE DENETİM PUANI) KORELASYON.

DEĞİSKEN SAYISI =
EN BÜYÜK GRUPTAKİ GÖZLEM SAYISI = 1200

GİRİŞ BİCİMİ: (15X25F-10)

İSTENENLER.....
ORTALAMALAR, STD. HATALAR, STD. SAPMALAR.....
KORELASYON KATILIMLARI.....

DEĞİSKEN	GÖZLEM	EN KÜÇÜKLER	EN BÜYÜKLER	ORTALAMALAR	STD. SAPMALAR	VARYANSLAR	STD. HATALAR
0	1	1200	2.0000000	15.700000	4.160392	17.522834	12084061
1	1200	2.0000000	2.0000000	15.978886	5.3101273	10.956894	95555186E-04

PEARSON ÇARPIM-MOMENT KORELASYON KATSAYILARI: ÇÖZÜMLEME.....

KORELASYONUN T DEĞERİ İÇİN SERBESTLİK DEREJESİ İLGİLİ DEĞİSKENİN GÖZLEM SAYISI EKSI İKİDİR.

DEĞİSKEN	DEĞİSKEN KOVARYANS	KORELASYON KATILIMLARI	T DEĞERİ	GÖZLEM SAYISI
1	-2.4007129	-0.2342481	-6.293	1200